

EESTI MAJANDUS

MAJANDUSE JA STATISTIKA AJAKIRI

Vastutav toimetaja: N. Kõstner. Väljaandja: Eesti Majanduspoliitiline Selts.
Tallus: Tallinn, Lai tänav 38, tel. 18-66. Toimetaja telefon 2039.
Tellimise hind: aastas 500 mk., poolaastas 260 mk., välismaale kanekordne.

8. köide

Oktoober 1926

NR. 10

Vene keisririigi ja S. S. S. R. rahandus.

H. Normak.

Pikaldaselt, aga järjekindlalt selgub Vene olukord, mille kohta 1917. a. revolutsiooni ajast peale oli ka olude tundjal segane pilt – paiguti arenesid seal sündmused liiga ruttu, et neid oleks saadud registreerida, paiguti olid sealtpoolt tulevad teated sihilikult ja teadlikult moonutatud, mis ei võimaldanud olukorra kohta seisukoha võtmist. Viimastel aastatel hakkab sealne kaotiline seisukord kaduma ja ühes välise korra loomisega tehakse tööd, et süstematiseerida aluseid, mille peale toetub S. S. S. R. riiklik kord. Mõistagi, et selle selgitava töö juures mõnigi tõsiasi sunnib juhte seisukohti vahetama ehk hoopis kõrvale astuma, nagu hiljuti nägime võitluses Kominterni meeste kaotust, kes ikka edasi tahtsid ilmarevolutsiooni mängida, muidugi Vene arvel; samuti on muutunud valitsemise viisid – ei saa enam ainult lööksõnadega manada esile igasuguseid paremusi, kui reaalelu räägib teist keelt ja rahvahulk on hakanud kainelt mõtlema, nähtusi hindama ja võtma neid nii nagu nad on. Selle tõttu on praegu Venes lahendamata probleemiks sealsed kallid tööstussaadused ja põllutöö- ja karjakasvatuseproduktide liig madalad hinnad, mis talunikul võtavad tahtmise oma saadusi müüa ja peaaesjalikult neid suuremal määral soetada. Olude sunnil on sealsed juhtivad jõud pidanud seisukohte muutma ja lõpuks riikliku üleschitamistö juure asuma, mille tarvidus vahepeal tõusnud kõiges omas suuruses; olude sunnil on nemad pidanud maksma panema ka kommunistlikus riigis majanduse ja kokkuhoidmise põhimõtted, vastandiks valitsemise esimese n.n. militaristliku kommunismi ajajärgule, kus väljaminekutest ei hoolitud, eriti kui asi puutus väljamaasse. Viimase kohta lubatagu näitus hiljemast ajajärgust – ajalehtedest teame, missuguse kangekaelsusega ja kuludega on peetud Leningradi sadamat talvel lahti ja samuti

kui väiksed tagajärjed sellel tööil olid läinud talvel ja mitmete aastate kestel. Hiljuti seisis aga Tallinna reidil üks S. S. S. R. kaubaaurik ja selle kapten ning vastavad esitajad koha peal arutasid kõvasti küsimust, kas lasta laeva sadamasse tulla ja peale võtta dekklaadungiks kaupa, sealjuures tasuda mitte just madalaid jää- ja sadamamaksusid, või on tulusam lasta kaupa raudteel Leningradi saata ja aurik samuti ilma lisalaadungita. Meie odavaid tariife silmas pidades, kujunesid asjaolud raudtee kasuks, aga kaupmeheliku kalkulatsiooni tarvitamise fakt on ise sümptomaatlik. Nii on Venes praegu kõigis asjus — filmarevolutsioon on nagu teisele plaanile nihutatud ja juhtivate meeste ülemure on riigi ülesehitamise küsimused. Baltimere ranniku rahvad on seotud Venega mitmete sidemetega, samuti tuntud kui head Vene olude tundjad ja ei ole põhjust arvata, et neid ei huvitaks ka tulevikus suure naabri saatus ja heakäekäik. Vahepeal on aga sündmustelained tumestanud üldist pilti ja ülevaadet, samuti nihutanud omad kodused asjad huvi keskpunkti ja nüüd pikapeale hakkab selguma Vene olude tõeline pilt.

Alljärgnevad read toovad mõningaid märkusi S. S. S. R. rahanduse ja sellega seotud majanduse alalt, eelkõnes tuues meeletuletuseks ülevaate ka möödunud Vene ilmariigi rahanduse kohta.

Vene revolutsiooni tõttu arenenud sündmuste tagajärjel võib jagada Vene rahanduse ajalugu kahte ajajärku — arenemiskäik läinud aastasajangul ja Nõukogude valitsuse katsed S. S. S. R. rahandust jälle roopa viia. Peale teadusliku huvi on asjal suur praktiline tähtsus — ajajooksul laenas Vene Lääne-Euroopast suuri summasid, jättes neid korraldamata peale revolutsiooni — nii siis puudutab Vene finantside katastroof tõsiselt Lääne rahaturgusid ja riikisi-kreditore. Hiljem pöörame just tähelepanu selle suure korraldamata välisvõlasumma äramääramise peale. Tähendame aga eestkätt, et aegamööda on harjutud Vene riigi finantspankrotiga ja Läänes kurvastatakse rohkem Vene kaubaturu kaotsimineku üle, sest näeme, et tööstusriikide ülemaks mureks jääb tööliste töö muretsemine ja sellega ühenduses tööstussaaduste müügi korraldus. Edasi näeme, et selles asjas ei valita abinõusid — näiteks Inglismaa subventsioneeris kivisõjakaevandust, Saksamaa toetab riiklikkude krediitidega tööstuse korraldamist-ratsionaliseerimist, kuna Prantsusmaa rohkem inflatsiooni dumpinguga võidab kui teised plaanikindla tööga. Vene kaubaturu hävinemine jääb tõeliselt suureks lõõgiks. Meele tuletades ilmasõjaseid sündmusi, näeme, et Briti umbes 1910. a. lõpetas oma ligi 100 aastase vaenupoliitika Vene vastu, kokku leppides Persia kiviipiirkondade jaotamises

ja sõlmides koos Prantsusega kolmikliidu – *entente cordiale*. Aja-
jooksul oli palju Briti kapitali Venesse tulnud, rohkem oli aga välja-
vaateid tuleviku peale ja kõige pealt sundis sakslaste Vene majanduse
rahu teel vallutamise vastuabinõusid käsutama. Seda näeme ka praegu,
kus sakslased, kasutades S. S. R. valitsuse majanduslikku nõrkust-
pakuvad kaupu ja masinaid 300 miljoni riigimarga väärtuses võlgu
pikema aja peale ilma mingi sissemaksuta, Briti aga, Nõukogude valit-
susega vastollu sattudes India ja Hiina enamliku propaganda jatka-
mise pärast, ei saa sobitada sõbralikku vahekorda sealsete äriteest-
e ja ettevõtjate äärmiseks meelepahaks.

Kuid ka nimetatud ajutine vahekordade külmus näib lõpule jõud-
vat ja märgid ennustavad sõbralikumate vahekordade jaluleseadmise
võimalusi, – näib, et Baldwin hakkab venesõbraliste Lloyd George ja
Macdonaldi jälgedes käima. Põhjuseks võib siin nimetada Kominterni
läänepropaganda õpetuse raugemist ja Briti tundmist enese seal jälle
kindla olevat, ja inglase ei oleks mitte inglase, kui ta ei tahaks vaen-
lasega läbirääkimisi alustada, niipea kui viimane ei osutu enam temale
hädahohtlikuks.

Vastavalt ülesande suurusele, on Vene rahanduse üle mitmete
kuulsate õpetlaste sulest teoseid ilmunud (Kauffmann, Migulin, Oserov).
Alljärgnevad read tahavad riivata nimetatud arenemiskäiku, et näi-
data Vene krediitmajanduse tekkimiskäiku, kusjuures rahandus pidi
XIX aastasajangu kestel läbi elama, raskeid katsumisi ja hilisema
ajajärgu lühiaegne rubla hülgus osutub mitme inim põlve tegevuse
tagajärjena.

Esmakordselt tarvitati praeguse aja mõiste kohaselt Vene riiklikku
sise- ja väliskrediiti Katarina II ajal, mil asutati Lääne eeskujul
paberraha emissioonipangad – assignaatide pangad, et „vaskraha tarvi-
tamist kergendada“, samuti laenati 1769. a. Hollandi pankiiridelt raha,
et sõjalisi väljaminekuid katta. Laenu tingimused tunnistasid selgesti
Vene rahanduse nõrka seisukorda, – laenu kindlustuseks nõuti reaal-
panti ja esimese välislaenu kindlustuseks panditi Riia, Pärnu, Tallinna
ja Narva tollimajade sissetulekud. Siit alates kasvas Vene riigivõlg
alatas, paiguti riigikassale raskusi tehes %/0 ja kustutusmaksude
tasumisel ja sellega rubla kurssi alla surudes, viimasel ajal aga täht-
salt kaasa aidates majanduselu edenemisele.

Assignaatide panga tegevuses ei jäänud väärnähtused ilmumata,
üleliigse paberraha emissiooni tõttu langes nende kurss ja tuli asuda
riikliku rahanduse korraldamisele.

Tarvilik oli fikseerida rubla väärtus tolleaegse tähtsama väärtusmetalli vastu ja 1810. a. seadusega määrati seaduslikuks rahaüksuseks ja maksuabinõuks hõbe rubla 4 sol. 21 dooli puhta hõbeda kaaluga.

XIX aastasajangu algusel ei saanud poliitiliste ja sõjaliste sündmuste tõttu paberraha väljalaskmist piirata ja peale Napoleoni sõdade 1817. a. oli nende hulk liikvel — 836 milj. rubla, milline summa ei vastanud tolleaegsele majanduselule ja surus kursi alla kuni 25% väärtuses t. Tolleaegsete rahaministrite püüded paberraha hulka vähendada, jäid tagajärjeta ja 1839. a. asuti devalvatsiooni läbiviimisele, kusjuures 3,5 rubla assignaatisid vahetati krediitpileti vastu hõberubla väärtuses. Järgnevate aastate eelarvete puudujäägid ja alaline sõjapidamine paiskasid jälle korratusse riigi finantsid, eriti mõjusid Krimmi sõda 1854/56 a. ja Türgi sõda 1876/78 ning Jaapani sõda 1904/1905 — kõik jätsid mälestuseks tõusnud väljaminekud ja suure hulga katmata paberraha, rääkimata suurest ilmasõjast. Nii tõusis Krimmi sõja agajärjel riigi võlg 637 milj. rubla ja paberraha hulk 400 milj. rubla võrra ja Türgi sõja järel oli võlga 1886. a. — 4.418 milj. rubla raudtee laenusid 1.023 milj. rubla ja paberraha — 1.046 milj. rubla, kokku 6.488,1 milj. rubla. Jagades seda summat laenuotstarvete järele peab liigitama umbes $\frac{1}{3}$ osa kokku maafondi asutamine talurahva vabastamisel teoorjusest ja raudteede ostmise valitsusele, kuna $\frac{2}{3}$ on läinud sõjaliste väljaminekute kattteks — nii on lõviosa muutunud püssirohu suitsuks ja jätnud järele ainult varemed ja raskelt lasuvad kohustused.

Rahahädadele paralleelselt peeti nõu, kuidas rahandust tervendada, sest saadi aru, et kõikuv paberraha keelab väliskapitali juurevoolu ja edendab paberrubla börsespekulatsiooni nii kodus kui väljamaal. Ni tahtsid läinud aastasajangu teisel poolel Vené rahaministrid Reutern ja Bunge tõsta rubla kuni pariteedini, pidid aga sellest loobuma, andes juhtimise Vöshnegradsky ja Vitte kätte, kes pooldasid devalvatsiooni poliitikat, seda nüüd teistkorda teostades 1897. a. lõpul. Sellejuures tuli tarvitada terve rida eelkorraldusi — loodi kuldmetalli fond, pidurdati spekulatsioon väljamaal paberrubla kursiga mängijatele suure kahjuga ja kodus määrati suuri trahve ja fikseeriti paberrubla kurs 66 $\frac{2}{3}$ kuldkopika peale, hoides seda kõikumata pikemat aega. Täielikkude reformi eeltööde tõttu õnnestus see ja Venel oli stabiilne valuuta, kusjuures üksuseks nimetati kuldrubla — võrdne $\frac{1}{16}$ imperiaalile, puhta kulla sisaldusega 17,424 dooli.

Raha stabiliseerimise tagajärgede ja väliskapitali juurevoolu ärastamise peale mõjusid viivitavalt veel õnnetu Jaapani sõda ja mässud,

mille likvideerimise järele näeme, et minister Vitte tegevuse tagajärjel sai Vene tööstus uut kapitali juure 1.200 miljoni rubla suuruses ja 1903. a. alguseks loeti Vene riigi võlga 7.820 milj. rubla. Kapitali juurevoolu soodustati edasi ja kümme aastat hiljem, rahaminister Kokovtsevi tegevuse tagajärjel, laenati vahepeal veel 3.500 miljoni ja Vene riigi võlaseis oli 1913. a. lõpul umbes 12,7 miljardi kuldrubla.

Vene riigi võlaseis oli 1. jaanuaril miljonit. rublades:

	1904	1914	tõus
Emiteeritud siseturul	4.571	7.264	+ 2.693
Väliseturul	4.238	5.480	+ 1.242
	8.809	12.744	+ 3.935

Kuna ilmasõja ajal Vene laenas ainult liitriikide käest, ilma et otsekohe rahaturgude poole pöörata – viimased olid reserveeritud oma riigi laenude mahutamiseks – siis võib eeloleva tabeli järele saada pildi, palju Vene obligatsioone lasub Lääne-Euroopa rahaturgudel ja kapitalistidel korraldamata, eriti kui lisame veel 1914. a. Prantsusmaal emiteeritud 1914. a. raudteede ühendatud laenu osa – 650 milj. franki = 235 miljoni rubla, saame Vene ilmasõjaaegsele obligatsiooni välisvõla kogusumma – 5.700 miljoni rubla kulla pariteedi järele. Kuid see ametlik laenukapitalide registratsioon ei väljenda veel kõiki kapitale, mis Venesse mahutatud. Siia tuleb lisada 1,5–2 miljardi fõöstusse ja kaubandusse investeeritud rahasid, siis linnade välislaenu ja väljamaalastele antud kontsessioonid, (kuni 1 miljard) – nii et kokku võib prof. Sievi järele arvata 9 miljardi rubla ilmasõjaajalset kommertsivõlga, mis laenupäberid senini väärtusetu Lääne-Euroopa kreditoride laegastes.

Kuid selle summaga ei piirdu kaugeltki veel kõik Vene keisririigi korraldamata võlad; siia juure peab arvama veel siselaenu kuni revolutsioonini 60.000 miljoni rbl., garanteeritud raudtee laenu 3.200 milj. rbl. ja paberraha emissioon 28.700 miljoni rubla, millist summat muidugi ei saa enam lugeda täieäärtusliku rubla alusel laenuks, sest aegamööda langes rubla ja selle pariteet oli 1917. a. umbes 100 rbl. – 1 naelsterl. vastu.

Nagu öeldud, ei olnud Venel ilmasõja ajal võimalusi laenusid teha välisrahaturgudel, sest vastavad riigid olid viimased reserveerinud oma otstarveteks. Küll aga tuli laenata sõja materjalide tasu näol, millist välisvõlga nüüd hiljem nimetatakse poliitiliseks võlaks, kuna selle saadus läks ühise asja – ilmasõja võiduka lõpu saavutamiseks. Enamlaste kokkuvõtte järele oli nimetatud liitlastevahelist võlga 15. detsembril 1923. a. korraldamata Vene poolt:

Ühisriikidele	470	milj. rubla	(\$ 247 milj.)
Briti valitsusele	6.508	" "	(£ 756,7 milj.)
Prantsuse "	2.265	" "	
Itaalia "	14	" "	
Kokku	9.257	milj. rubla	

Sellele juure arvatud Jaapani osa, tabelis mitte arvestatud, saame samuti 10 miljardi kuldrubla korraldamata võlga.

Raske on ennustada, kuidas nende võlgade tasumine kujuneb; igatahes näitavad ajutiselt katkestatud Prantsuse–Vene konverentsi tulemused, et asja üle juba kaubeldakse, sest de-Monzie ja Rakovsky mõlemad seletasid, et Nõukogude Vene on valmis rahuldama Prantsuse nõudmisi tekkinud end. keisririigi võlgadest ja lahkumineku on ainult tasusummas ja tingimustes. Kuna asjal suur põhimõttelik tähtsus ja laialdased tagajärjed ka teiste riikide kohta, pole loota, et leping nii ruttu sobib, kuid kord ühe riigiga ühise keele leidmisel on kergem ka teistega vastavaid lepinguid sõlmida.

Asudes Vene keisririigi kulude ja tulude eelarve, kullafondi ja muu rahanduse kirjeldamisele, tuleb tähendada, et nimetatud rahaministrite tegevuse tagajärjel omas Vene ilmasõja alguseks kordaseatud riikliku eelarve, aktiveeritud väliskaubanduse bilansi ja suurima kullaning valutafondi ilmas.

Times Russia book'is seletab Mackenzie Wallace, et tol ajal Vene riigi vabad valuuta summad tõusid kuni 500 miljoni rbl., peaaesjalikult mahutatud 'parematesse Prantsuse ja Inglise pönkadesse, samuti oli Vene riigipanga selleaegne kulla tagavara suurim maailmas – umbes 1.600 milj. rubla, kattes peaaegu täielikult liikveloleva paberraha hulga. Riigi eelarve oli korras ja tasakaalus oma kulude – tuludega ja mis peasi, riigi sissetulekud näitasid viimasel ajal korduvalt tõusu umbes 175 milj. rubla aastas. Sama autor arvab, et Vene vabad summad olid sõja algul ligi 1 miljard rubla, mis hoopis puudusid liitlastel, kes kohe olid sunnitud laenude tasumisele ja maksude tõstmisele asuma. Muidugi pidi ka Vene neile sel teel järgnema sest oma suure sissetulekuallika – viinamonopoli sulgus ta teatavast kohe sõja ajal.

Riigi 1915. a. eelarve Järele oodati korralisi sissetulekuid	3.240.559.000
erakorralisi	10.000.000
	Rbl. 3.250.559.000
Väljaminekuid korralisi	3.012.264.000
erakorralisi	238.295.000
	Rbl. 3.250.559.000

Vene riigi korraliste kulude eelarve 1913. ja 1914. a. a. kohta
(tuhandetes rublades)

	1914	0/00	1913	0/00	Tõus	0/00
1. Üldised.						
Administratsioon	403.228	12,2	372.220	12,4	31.008	8,3
Riigikaitse	776.454	23,5	712.100	23,6	64.354	9,0
Laenud	404.813	12,3	402.760	13,4	2.053	0,5
Garantiimaksud	25.820	0,8	27.135	0,9	(-1.315)	-4,8
Mitmesugused maksud	27.779	0,8	20.747	0,7	7.032	34,0
Pensionid	117.994	3,6	116.170	3,9	1.824	1,6
	1.756.088	53,2	1.651.132	54,9	104.956	6,3
2. Hariduslised ja produktiivsed.						
Usutühingute toetus	24.481	0,7	22.411	0,8	2.070	9,2
Teadus ja haridus	243.849	7,4	210.668	7,0	33.181	15,7
Tervishoid	37.531	1,1	35.160	1,2	2.371	6,7
Põllutöö edendamise	106.183	3,2	90.797	3,0	15.386	17,0
Tööstuse ja kauband. toetus	9.412	0,3	10.405	0,3	(-993)	-9,5
Teede korraldus	66.236	2,0	51.664	1,7	14.572	28,2
Post-telegr.-telef.	86.213	2,6	77.685	2,6	8.528	10,9
	573.905	17,3	498.790	16,6	75.115	15,0
3. Riigi ettevõtted	963.622	29,2	847.342	28,2	116.280	13,7
4. Eftenägemaia	10.000	0,3	10.000	0,3	—	—
	3.303.615	100,0	3.007.264	100,0	296.351	9,9
5. Eelmiste aast. maksud	6.000		5.000		1.000	
Kokku	3.309.615		3.012.264		297.351	9,9

Tegelikud 1913. a. eelarve täitmise arvud osutusid — korralisi s/tulekuid R. 3.417.359.000.— eelarvest rohkem 5,4⁰/₀ ehk 176.800.000.— 1912. a. s/tulekutest rohkem 7,8⁰/₀ ehk 241.975.000.— mis loeti kõrgeks juurekasvuks, sest harilikult loeti rahuloldavaks juurekasvuks kuni 6,1⁰/₀ aastas. Selle juurekasvu moodustasid piirituse ja viina müük, raudteed ja tollimaksud.

Tegelikkude väljaminekute mahaarvamisel jäi 1913. a. tegelikku ülejääki 69,6 milj. rubla, mis ühes endiste aastate ülejääkidega ja juurekasvanud protsentidega andis kokku 1. jaanuariks 1914. a. 514,2 milj. rubla riigi rentei vaba ülejääki.

Järgmise 1914. a. eelarve oli viimane rahuaja nõuete järele kokku seatud eelarve, kõik järgmised kannavad juba sõja pitsatiit. Ta teostati puudujäägiga 565 milj. rubla suuruses, vaatamata, et sõja- ja mobilisatsioonikulud kaeti eraldi sõjafondist sissetulekute vähenemise tõttu.

1914. a. eelarves arvati:

Korralisi sissetulekuid	Rbl. 3.572 milj.
eelolevast rohkem 4,5 ⁰ / ₀	" 154,8 "
saadi tegelikult	" 2.847 "
erakorralisi tulusid	" 12,4 "
	Rbl. 2.859,4 milj.
endiste aastate kredite sulutud	" 39,2 "
	Rbl. 2 898,6 milj.

1914. a. eelarve järele oli väljaminekuid arvestatud 3.309,5 + 304,1 milj. erakorralisi, tegelikult

osutusid väljaminekud	Rbl. 3.463,8 milj.
tekkis puudujääk	Rbl. 565,2 milj.

Nagu öeldud, ei ole siin arvestatud sõjakulud, mis tõusid 1914. a. juuli-oktoobri kuudel

otsekohe tasutud	Rbl. 1.435 milj.
tasumata	" 350 "
	Rbl. 1.785 milj.

mille katteks emiteeriti lühiajalisi kohustusi sisemaal 400 milj. rbl. ja välismail – £ 12 milj., edasi järgnes paberraha emissioon 300 milj. rbl. ja 1914. a. välislaen 500 milj. rubla suuruses, millele alalõpmata järgnesid sise- ja välislaenu, kuna alles hiljem, valitsemiseohjade alalisel käest kätte üleandmisel ja sisemise lõtvuse tekkimisel hakati tarvitama rohkem katmata paberraha emissiooni õigust, millega hiljem nõukogude valitsus hädasunnil või teadvalt võttis Vene paberrahalt igasuguse väärtuse.

Ühenduses sellega tekib küsimus, kuhu jäi nimetatud suur riikline kullatagavara? Selle kohta seletab Inglise „Economist“ 30.V.1925: „Teatavasti oli Vene kullatagavara ilma sõja algul 1.695 miljoni kuld-rubla, millest kuni keisririigi kukutamiseni saadeti väljamaale 680 milj. rbl. enamasti Bank of England arvele ja käsutusse mitmesse riiki. Enamlaste võimuhaaramisel loeti siseriigi kullatagavara 1.164 miljoni rubla, millest suurem hulk oli Kaasanis ja N.-Novgorodis renteides hoiul, kokku kuni 700 miljoni. Sellest ülejäägist anti sakslastele Brest-Litovski rahulepingu järele 93.535 kilo ehk 120 milj. rubla, mis omakorda Versailles rahulepingu järele võitjate liitriikide omanduseks üle tuli ja Spaa kokkuleppe põhjal üle anti Banque de France hoolde. Kaasani kullatagavara osa saatus on palju traagilisem. Sissisõja mõllus sattus see Siberi valitseja Koltshaki kätte ja määrati Vladivostokki saatmiseks, jõudis aga tervena ainult Omskini, kust edasi evakueeriti. Vahepeal rõõvis kasakate ataman Semjonov edasisaadetavast osast 42 milj. rbl., mis Tschitasse ja edasi Vene-Asia panka Shanghaisse üle viidi, ja selle saatus on selgitamata. Vladivostokki jõudis 237,2 milj. rubla = 124 milj. dollari ja tarvitati Siberi valitsuse tarveteks järgmiselt:

Maksud Prantsusele	\$ 9,4 miljoni
Brüti valitsusele	" 11,2 "
" "	" 7,6 "
Jaapanile	" 14,5 "
Laenu kindlustuseks Jaapanile	" 15,0 "
" " Inglise-Ameerika grupile	" 46,0 "
Teadmata	" 20,3 "
Kokku	\$ 124 miljoni

Viimase kohta on kahtlus tekkinud, kas mitte Tšehoslovakkia legionäärid, kes ajuti kulda hooldasid, sealt osa ei saanud, kuid Praga Legiobanka juhatus, kuhu kuuluvad tolleagsete legionääride juhid, seletab, et nemad Irkutskis 1. märtsil 1920 nende kätte jäänud kullatagavarad, kokku 1678 kotti ja 5143 kasti, Nõukogude valitsuse esitajatele edasi annud, — nii et Omski jäänud kullavara Moskva tagasitulek on tõenäoline. Hiljem, Nõukogude valitsuse esimestel valitsemisaastatel, sündis selle kulla realiseerimine Läänes ja suurem osa transiteeriti üle piiririikide, eriti üle Eesti.

Siinsed teated selgitavad, et 1920/23 a. a. saadeti üle meie piiri kokku ligi 7500 kasti kulda rahas ja kangides, kaaluga ligi 30.000 puuda, mille väärtus tõuseb kuni 550 miljoni rublani. Siia juure tuleb arvata transiit üle Läti ja hilisemad meresaadetised otsekohe Leningradist, millest kuulsime korduvalt, kui aurikud jäasse kinni jäid.

(Järgneb.)

Tehnilised arutlused mehaaniliste sisseseedete tule vastu kindlustuse puhul.

Ins. Podsolov.

Kahju, mis tekitab ebaõige arusaamine kindlustusest tule vastu.

Tule vastu kindlustuse tähtsus on töösturitele küllalt tuttav. Võib julgesti ütelda, et ei leidu ühtegi ettevõtet, kelle raamatutes ei oleks korrapäraseid sissekandeid kindlustuspreemiate maksmise üle. Kuid hoolimata sellest, võib tihti kohata tööstus-ettevõtete juhtide juures vale ettekujutust sellest, mille vastu ennast kindlustab ettevõtja. Selle kirjatüki autoril on praktikas tihti tegemist olnud mitte ainult segase ettekujutusega kindlustusest üldse vaid mõnikord ka niisuguse vaatega, et kui varandus kindlustatud, siis peab tulekahju puhul kannatanule uus sisseseed tervelt tasutama igasuguste asjaolude juures.

Ometi on tule vastu kindlustuse põhimõte väga lihtne ja teda võib mõista igaüks: Kindlustaja kaitses ennast kahjude vastu, mis võivad tekkida tule läbi. Nii on tule vastu kindlustamine – kindlustamine tuleõnnetusest tekkinud kahjude vastu.

Võib aru saada sellest, miks sagedasti tekivad kahtlused, kui kindlustajal tuleb tegemist teha tulekahju likvideerimisega. Tulekahju likvideerimine, mis on tekkinud õnnetu juhtumise tõttu, tuleb üksikule ettevõtjale harva, ootamata jne. Kindlustades varandust, on harilikult ettevõtja ühes suhtes rahulik: juhtub tulekahju – ta ei kaota midagi, isegi rohkem – ta uuendab oma masinad ja sisseseaded just nagu maja mahapõlemise juures tuleb ehitada täiesti uus maja.

Kui aga kindlustusseltsid hakkavad kahjusid selgitama ja kindlaks määrama masinate väärtust, mis tules lõpuliselt hävinemata jäänud, ei tunne ennast kindlustaja äriuliselt ja tehniliselt enam kindlal alusel. Talle näib, et kindlustusselts kaupleb temaga päris ebaviisakalt, et temale ei taheta maksta niipalju kui temale kuulub.

Sellel küsimusel on iseenesest suur tähtsus, sest meil tegutseb üle tosina kindlustusseltsi ja meie kodanikud tunnevad väga hästi kindlustuse tarvet.

Kui aga kindlustajale tulekahju võrdlemisi väga haruldane õnnetus on, siis on ta kindlustusseltsile selle eest väga tihti korduv nähtus. Sellepärast on ka arusaadav, et kindlustusseltsil on, vastandina kindlustajale, palju rohkem kogemusi ja teadmisi iga tulekahju likvideerimise puhul kui kindlustajal.

Ei saa eitada, et selle tõttu on kindlustaja väga sagedatel juhtumistel ebasoodsas seisukorras ja selle tagajärjeks on mõnikord – täiesti kindlustusseltsi soovide vastu – kindlustaja kahjud tulekahju likvideerimise puhul.

Eriti juhtub seda, kui kindlustatakse tule vastu mehaanilisi sisseseadeid, mis sagedasti maksavad väga palju raha. Vaatleme lähemalt, mida õieti nimetatakse mehaaniliste sisseseadete kindlustuseks selle sõna otsekoheses mõttes.

Täpse vormuleerimise tarve kindlustuste puhul.

Kindlustuse juures on kindlustuse enese äramääramine väga tähtis. Väga tihti on vormuleerimine nii ebatäpne ja nii puudulik, et tulekahju puhul tekkinud kahjude kindlaksmääramisel kord kindlustaja, kord kindlustusselts väga kardetavasse seisukorda võib sattuda.

Mida võib näiteks ütelda masinate tulekahjuelse väärtuse kohta, kui kindlustusdokumentides seisab ainult: „aurumasin 40 hob. jõudu ja katel selle juure“. Katla juures on muu seas tarviline pump veeandmiseks, võivad olla kergesti tuldvõivad kolud kütte jaoks, lühem ehk pikem torustik. Aurumasin võib omakorda olla ühe ehk teise süsteemiline, mis tuntavalt mõjub tema väärtuse peale. Lõpuks on igal mahaanilisel sisseseadel teatud rida töö-aastaid seljataga, mis jällegi ei jäta avaldamata oma mõju tema väärtuse peale.

Likvideerimise puhul ei või niihästi kindlustusselts kui kindlustaja sagedasti vastata sarnaste küsimuste peale. Sellepärast on arusaadav, kui tähtsat osa mängivad likvideerimise juures tehnilised eksperdid. Nendest ei olene, nagu eelpool nägime, mitte üksi lihtne kahju äramääramine, vaid kogu mehaanilise sisseseade ajaloo kokkuseadmine. Kui eksperdil korda ei lähe seda teha, siis on tuleõnnetuse puhul saadud kahju summa tõelikkuse ja täpsuse mõttes väga kahtlane. Teadagi võib kahjusaajaks olla ükskõik kumb pool ja selle põhjus peitub kõigepealt asjaolus, et kindlustuse ülevõtmise juures ei vormuleeritud täpselt, mida kindlustatakse. Toome näite, kuidas oleks tarvis kirjutada dokumente mehaanilise kindlustuse, ütleme saeveski juures. Meie harilikkude ülesmärkimiste asemel, nagu 1) saeraam – 600.000 marka, 2) kantimisemasin – 200.000 marka, 3) aurumasin, 40 hobuse jõudu, katlaga – 380.000 marka – peaks olema kirjutatud: 1) saeraam a/s. „Karhula“ tehastest; läbikäigu laius 22 tolli; omandatud tarvitatult 1922. aastal; ehitatud ja tehastest välja lastud 1909. aastal; kuni kindlustamisaastani on töötanud 10 aastat, keskmiselt 6 kuud aastas; kapitaal-remondis oli viimast korda 1923. aastal a/s. x x x tehases Tartus; peavõlli ringide arv 200 minutis; masina kaal 200 puuda; väliseid rikkeid, lõhesid jne. ei ole näha; raami töövoime 80 palki kaheksatunnilise tööpäeva juures. 2) Kantimisemasin laudade jaoks maksimum 20 tolli laiad, G. Hoffmann'i tehastest Leipzigit; omandatud uuena; ringsaagide paigutamise laius maksimum 20 tolli; laudade etteandmine Hall'i ketiga; etteandmise mehhanism koosneb kahest astmelisest rihmarattast ja hammasratas-tega kiiruskastist; üldse neli kiirust laudade etteandmisel; völldid kuul-laagrite peal; masina raam malmist; üldine kaal 82 puuda; keskmine töö kiirus umbes 10 kuni 18 standarti laudu päevas. 3) Aurumasin Rich. Pale tehastest Riias; ühetsilindriline; hooratta raskus 130 puuda; masina nr. 183001; ringide arv 180 minutis; tsilindri diameter 350 mm.; kolbe käik 400 mm.; auru surve siibri kastis 5 atmosfääri; tehastest väljalaskmise aasta 1909.; omandamise aasta

1922.; üldse on masin töötanud 14 aastat, keskmiselt 8 kuud aastas; viimane kapitaal-remont oli 1921. aastal a/s. x x x tehases Tallinnas; selle aurumasina juures on Cornwalli katel; soojendamise pind 10 ruutmeetrit, auru surve 6 atmosfääri; kolle lihtne, horisontaalse restiga; omandatud uuena; välja lastud a/s. x x x tehases Tallinnas 1922. aastal; katla raskus 100 puuda; selle juures Worthingtoni pump; kallast aurumasina juure torustik diameetriga 60 mm., pikkus 25 meetrit, puust isolatsiooniga, kaetud puust kastiga; pumbast katla juure torustik veendamiseks, diameter 2 tolli, pikkus üldse 45 meetrit; katlal on seaduse poolt nõuetavad monomeeter, kaitseklapid jne.; see kõik on muretsetud uuena.

Edasi tuleks täpne kirjeldus transmissioonist ja kõigist mehaanilistest sisseseadetest, missugused kindlustatakse skeemi järele, nagu eelpool kirjeldatud.

On selge, et kerge on kindlaks teha mehaanilise sisseseade väärtust niisuguse kirjelduse juures, nagu me nägime eelpool, ega luba niisugune skeem väga mitmesuguseid tõlgitsemisi.

On kindlustajal niisugune kirjeldus, siis teab ta väga hästi, mis tal oli enne tulekahju ja tal on kerge seda raha peale arvata. Kindlustusselts võib niisuguste andmete juures iga kord oma kindlustust kontrollleerida. Sellega kõrvaldatakse lahkuminekute, tülide jne. hädaohi ja kumbki pool teab, et kahju suurus on kõigesuurema täpsuseni ära määratud.

Silmapilgu väärtus (Zeitwert).

Seda paljudele kindlustajatele uut mõistet kasutavad kindlustusseltsid kui alust tuleõnnetuse läbi tekkinud kahjude äramääramise juures. See tähendab mehaanilise sisseseade väärtust, mis sellel võib olla tulekahju silmapilgul.

Ja tõepoolest, iga masin mis töötab, kulub enam-vähem aja jooksul. Sagedasti isegi neil juhtumistel, kui masin seisab tööta ja tema osad ei ole hästi määritud, lähevad need roostetama ja saavad rikutud palju suuremal määral kui seda arvatakse. Nii üks kui teine alandab masina väärtust. Edasi vähendab tuntavalt masina väärtust mitte päris õnnestunud remont, nagu seda meie praktikas tihti ette tuleb.

Meil võib viimasel ajal tähele panna, et ettevõtjad otsivad ja ostavad vanu masinaid, millede iga ulatab üle 20 või 25 aasta, s. t. kui kõik seadusepärased amortisatsiooni tähtajad juba mööda on lastud. Niisugused ostud sõlmitakse meil iseõppinud meistrite kaasabil

ja harva kutsutakse sarnasel puhul nõuandjaks inseneere. Niisuguste ettevaatamata ostude tagajärjel tekivad sagedased remondid, väga sagedased seisakud ja niisugused raskused, mis võivad muuta kahjulikuks kogu ettevõtte.

Just sellepärast on masina silmapilgu väärtuse mõiste selgitamisel suur tähtsus.

Selle kirjatüki autor on mehaanilise sisseseade silmapilgu väärtuse äramääramise juures oma praktikas järgmistest oletustest välja läinud:

Kõigepealt määras kindlaks sedasama tüüpi ja niisama suure masina väärtuse, mis käesoleval momendil oleks päris uus. Siis tegi kindlaks, mitu aastat masin on töötanud. See andis võimaluse amortisatsiooni välja arvata. Edasi arvati välja remondi kordade ja omaduste selgitamise ja masina eest hoolekande kindlakstegemise abil (s. t. alla keskmise, hariliku, või üle hariliku hoolekande) täiendav koeffitsient, mis enamal jaol juhtumistest alandas masina väärtust miinus selle amortisatsioon.

Nii saadi üldistes joontes silmapilgu väärtus tulekahju momendil. Ideaal seisab selles, et leida masina majanduslikku väärtust ja ülaltoodud teed võib lugeda kõige objektiivsemaks ja kõige korrektsemaks.

On selge, et kui kindlaks on määratud mehaanilise sisseseade majanduslik väärtus kindlustamise silmapilgul või just enne tulekahju ja kui arvata sellest maha tulekahjust järelejäänud või vigastamata sisseseade, või lõpuks vanaraua väärtus, siis leiame täpselt tuleõnnetuse läbi tekkinud kahju summa suuruse.

Lõpusõna.

Meil valitseb masinate ja mehaaniliste sisseseadete alal sissejuurdunud vaade, mis on ülevõetud meie kodukasvanud meistritelt. Selle tähe all, õieti teostubki kogu meie majanduslik tegevus täiendavate mehaaniliste sisseseadete suhtes.

Kuid, kui ettevõtjal tuleb tegemist teha täpse arvestuse alustega, mis määravad tema mehaaniliste sisseseadete majandusliku väärtuse, siis saab talle eriti selgeks teise vaate tarve tema varanduse selle osa suhtes.

See teine vaade on teaduse oma, vaade, millel on laiemad pürid kui vanal.

Tõepoolest hinnatakse iseõppijates ja meistrites sagedasti kogemusi ja teadmist. Kuid nende teadmine ja nende kogemused on omandatud isikliku tööga ja ainult näituste varal, mis nende silme eest läbi käisid. Tihti on isegi see, mis need inimesed nägid, omanda.

tud puudulikult ja ebaõigelt puuduliku mõistuse arendamise tõttu, mida annab ainult kool ja meetod.

Haritud ja kogenud tehnik või insener omab peale isiklike kogemuste kogemused ja teadmised, mis seisavad raamatutes ja teaduslistes ajakirjades. See inimliku kogemuse varaait on kättesaadav ainult sellele, kellel on võti selle jaoks – haridus.

Kahjuks kasutatakse meil harva haritud tehnikute oskust. Nii tuli selle kirjatüki autoril ühe tulekahju likvideerimise puhul järgmise nähtuse tunnistajaks olla: Kiviehituses olid tehtud teise korra jaoks betoonvõlvid. Teine kord oli määratud laduruumide jaoks. Järele vaatusel, mida toimetati koha peal, selgus, et raudtalad on nii nõrgad, et ei suuda kanda osagi arvatud raskusest. Millega seda seletada? Hoolimata kallist ehitusest, usaldas ettevõtja betoonosa arvestuse mingisuguse meistri kätte.

Tihti püütakse niisuguseid vigu parandada kindlustusseltsi kulul.

Kuid ülaltoodust selgub, et silmapilguväärtuse äramääramise juures ei saa arvestada sarnaste puudustega. Mõnel juhtumisel aga alandavad niisugused puudused üsna tähtsalt sisseseadete silmapilguväärtust.

Viljasaagid ja vilja sissevedu Lätis.

Alberts Zalts.

Juba ammu on tõeks tunnistatud, et Lätimaa on agraarmaa, kuna suurem osa tema elanikkudest toidab ennast põllupidamisest; sedasama tõendab ka Läti väljavedu. Agraarmaa iseloomu kriipsutab eriti alla pärast-sõjaaegne ajajärk rahvamajanduses, sest just siis tuli arvestada enne sõda loodud tööstuse puudumisega. Ometi aga annab üldine agraarmaa mõiste puuduliku ettekujutuse Läti rahvamajanduse õigest iseloomust. Tihti kuuled imestatavat kui ütled, et Läti veab iga aasta sisse kaunis suurel hulgal mitmesugust vilja, nagu rukist, nisu, samuti suivilja. Juba agraarmaa nimetus ise laseks nagu arvata, et peaväljaveoartikliks peab olema just teravili ja mitte ümberpöördu, nagu seda praegu võib tähele panna.

Lätis on sageli harutatud küsimust, missugune peaks olema maa rahvamajanduse iseloom, resp. kas peaks Lätis, kui agraarmaal, ülekaalus olema viljakasvatuse, karjapidamise või mingisugune muu agraarmaade tüüp üldse. Peab tunnistama, et teoreetiliselt ei ole see küsimus veel otsustatud, sest nii ühel kui teisel vaatel on

ägedaid poolehoidjaid ja leppimata vastaseid. Miks see küsimus teoreetiliselt veel otsustamata on, tuleb osalt sellest, et senini seda küsimust arutasid üksi agronoomid, s. t. inimesed, kes ühel ehk teisel viisil sellest huvitatud.

Mis puutub aga küsimusse majanduslikult seisukohalt, nimelt kas peab Lätis olema ülekaalus viljakasvatus, karjapidamine jne., siis on sellel oma teaduslikud toetuspunktid. Asi seisab selles, et majanduslikud tähelpanekud näitavad agraarmaa iseloomu teatud rippuvust majapidamise suurusest, samuti ka maaomanduse vormidest. Suur-maaomandusega agraarmaades, või seal, kus olemas suured majapidamised, on ülekaalus viljakasvatus. Mida rohkem tükeldatud maaomandus, mida suurem põllumajanduslike ettevõtete arv, seda sagedam üleminek viljakasvatusest intensiivsemate põllumajanduse vormide juure, nagu karjapidamine, linnukasvatus jne. Meie ei hakka siin harutama selle nähtuse majanduslikka põhjuseid, vaid ütleme lihtsalt, et Lätis tema edenenuid väike-maapidamise süsteemi juures on kõik andmed selleks, et seal edeneksid just praegu nimetatud intensiivsemad, põllumajanduse vormid.

Teadagi võivad siin teatud osa mängida majanduspoliitika kaalutlused. Viimasel ajal võib märgata kõikides riikides püüet valmistada võimalikult kõiki majanduslikke produkte, alates viljaga ja lõpetades looma- ja linnupidamise produktidega. Seda tehakse just nagu riigikaitse huvides. Ja niisugused suured riigid, nagu Saksamaa, kombineerivad imehästi igas suuruses majapidamisi, nimelt, et saada igasuguseid põllumajanduse produkte. Väikses riigis on niisugune kombineerimine raskem ja seal tuleb juba arvestada selle agraarkorraldusega, mis seal kord maksma pandud.

Mis puutub küsimuse praktilisse külge, siis on agraarmaa iseloomu küsimus Lätis vististi väga hästi lahendatud väliskaubanduse resp. vilja sisseveo statistikaga. Võtame esiteks toiduainete sisse- ja väljaveo grupi. Selle kauba sisse- ja väljaveo liikumine on järgmine (milj. klg.)

Aastad.	Väljavedu.	Sissevedu.	+ ehk -
1922	37,4	94,8	- 57,4
1923	33,6	166,5	- 132,9
1924	20,6	234,8	- 214,2
1925	31,1	230,8	- 199,7

Selle tabeli absoluut-arvud ei võimalda muidugi teha mingisuguseid järeldusi, sest võimata on võrrelda väljaveo arvusid, mis koos-

nevad kultiveeritud põllumajanduse produktide kaaluüksustest, sisseveo arvudega, mis sisaldavad ja nimelt väga suurel määral sisseveetava vilja j. m. s. artiklite kaaluüksusi.

Kuid see tabel võimaldab teha järeldusi kestva toiduainete sisseveo kasvu kohta. Omal ajal avaldasin ma oma arvamist selle küsimuse suhtes ja tulin otsusele, et toiduainete sisseveo standart-üksuseks on Lätis nimelt 200–250 milj. kg. norm. See kaaluline hulk sisaldab eneses kindlat, juba väljakujunenud hulka suhkrut, riisi, samuti aga ka teravilja.

Mis puutub väliskaubanduse bilanssi, siis on riigi politika kohus valvata selle järele, et suureneks väljavedu ja seda mitte ainult kaalubriigis, vaid peasjalikult väärtuse rubriigis.

Kuid peatume nüüd teravilja sisseveo juures. Nagu öeldud, on vilja hulgasse puutuvad andmed ülalnimetatud toiduainete sisseveo arvudes juba olemas. Kuid ülevaatlikkuse otstarbel võtame rukki, nisu, kaera ja odra sisseveo üksikult ja võrdleme sisseveo andmeid Lätis kasvatatud vilja andmetega.

Eriti tähtsad on rukki ja nisu sisseveo andmed (1000 kvintali, 1 kv. = 100 kg.)

Rukis.

Aastad.	Lätis kasvatatud.	Sissevedu.	Sisseveo ‰ kohalisest saagist.
1922	1.738,8	136,1	7,8
1923	2.735,6	355,7	13,0
1924	1.993,7	553,9	27,7
1925	3.150,9	725,2	23,0

Nagu näha, on rukki sissevedu 1922. aastal 7,8‰ kohalisest rukkisaagist, 1923. aastal – 13,0‰, 1924. aastal – 27,7‰ ja 1925. a. – 23,0‰. Väljaveo statistika ei nimeta rukist üldse, nii et kõik kohalik rukkisaak, kui ka sissevedu, läheb tarvitamiseks.

Nüüd võtame samasuguse tabeli sisseveetud ja sisemaal kasvatatud nisu kohta:

Nisu.

Aastad.	Lätis kasvatatud.	Sissevedu.	Sisseveo ‰ kohalisest saagist.
1922	260,8	113,0	43,3
1923	446,5	319,0	71,4
1924	430,5	517,8	120,3
1925	589,2	482,1	81,9

Peale selle tuleb võtta arvesse, et nisujahu sissevedu oli 1922. a. 85,7 tuhat kvintali, 1923. a. – 51,3 ja 1924. – 12,4 tuhat kvintali.

Suivilja sissevedu Lätimaale on täiesti tähtsusetu. Otre toodi sisse 1924. a. 70,9 tuhat kvintali ja välja veeti 27,0 kv. 1925. a. oli odra sissevedu 49,7 tuhat kvintali, väljavedu 22,5 tuhat kv. Kaera sissevedu oli järgmine:

1923. aastal	-	60,0	tuh. kv.
1924. "	-	189,3	" "
1925. "	-	81,4	" "

Samal ajal oli kaera väljavedu järgmine:

1923. aastal	-	115,1	tuh. kv.
1924. "	-	46,5	" "
1925. "	-	27,0	" "

Maha arvates väljavedu, kujuneb teravilja (rukki, nisu, kaera ja odra) tarvitamine Lätis järgmiseks:

1923. aastal	-	7,5	milj. kv.
1924. "	-	8,0	" "
1925. "	-	9,8	" "

Nagu viljasaakide andmed näitavad, ei jätku kogu Lätis kasvata tud viljast oma tarvitamiseks ja nii tuleb veel tulevikuski arvestada suure vilja sisseveoga. Käesoleval aastal saab vilja sissevedu halva talivilja lõikuse tõttu eriti suur olema. Riigi statistika büroo andmete põhjal tuleb käesoleva aasta rukki saaki hinnata 1.500 tuhande kvintali võrra madalamaks kui läinud aasta oma, nisu saaki 10 tuh. võrra, järelikult kokku 1.510 tuhat kvintali. Suivilja saak kujuneb umbes sama suureks kui läinud aastal.

Tekkib küsimus, mis võiks vastu seada sellele ikka kasvavale, igatahes väga suurele vilja sisseveole? Nagu selle artikli algul mainitud, koosnevad Läti, kui agraarriigi väljaveo artiklid piima- ja karjapidamisproduktidest (liha). Näituseks ulatas või väljavedu 1925. aastal 7,2 milj. kilogrammi peale ja käesoleval aastal on see summa veel kasvanud. Kaugeliki ei või öelda, et rahvamajanduse edenemine Lätis oleks jõudnud haripunktini. Just ümberpöör dult, teoreetiliselt otsustamata küsimus Läti rahvamajanduse soovitava iseloomu asjus on mitmeti takistuseks just nende elujõuliste rahva majandusharude edenemise juures. Olgu nimetatud ainult linnu kasvatust, mis sugugi arenenud ei ole, ja munade väljavedu ei seisa kaugeliki tarvilisel kõrgusel.

Lõpuks tuletame veel meele seda tollivõitlust, mis lõppes läinud kevadel ja mille tagajärjeks olid parandused tollitariifis (Ilmu nud on need parandused V. Vestnesis Nr. 68, 1926). Võitlus alustati tollaegse peaministri K. Ulmanis'e algatusel põllumajanduse huvides. Pahempoolsete sotsiaaldemokraatide poolt algas viljatollide tõstmise

vastu äge opositsioon, mille tagajärjeks oli lõppude-lõpuks see, et tollitariifi parandused õieti mingit olulist muudatust Läti majanduspoliitikasse ei toonud. Tollitariifi nisuterade, herneste ja ubade pealt tõsteti 0,06 lati pealt 0,07 lati peale, kuid selle eest alandati kompensatsiooniks tariife mõnesuguste teiste sisseveoartiklite pealt tarvitaja kasudes.

Ei võj õelda, et sotsiaaldemokraadid oleks põhjendanud oma opositsiooni viljatollide tõstmise vastu põhimõttelise väitega, et Läti ei peaks rajama oma tulevikku viljakasvatamise edendamise peale. Ei, nad tegid seda tarvitaja huvides, et takistada leiva kallinemist. Kuid ometi on sotsiaaldemokraatide opositsiooni tagajärg see, et Läti areneb karjakasvatuse sihis, kuna viljakasvatajate talupoegade seisukord madalate teravilja hindade tõttu väga raske on.

Saeveskite tehnilisest sisseseadest.

Ins. Podsolov.

Nagu näha, hakatakse meil Eestis ikka rohkem ja rohkem huvi tundma saeveskite hea tehnilise sisseseade vastu. See nähtus iseene-
sest on väga iseloomulik majandusliku kriisi ajajärgul. See näitab, et meie teadlikud metsatöösturid püüavad oma seisukorda parandada tehnilise aparadi täiendamise ja selle kaudu produktsiooni tõstmise läbi.

Selle artikli autoril oli hiljuti juhus tutvuneda ehitatava saeveskiga mitte kaugel Antsla jaamast. Võis kohe märgata, missuguse armastusega omanik lõi oma ettevõtet. Mitte alati ei lahutata meil kaflaruumi teistest ruumidest betoon seinaga, nagu seda võis näha seal. On üles seatud suurepäraline kantimisemasin (säumer) Saksamaa vabrikust kõigi võimalikkude täiendustega, nagu näit. sisseseade kiiruse vahetuse jaoks automaatse laudade edasiliikumise juures. See kõik räägib sellest, et ei ole kardetud kulusid selleks, et saada head saeveskit.

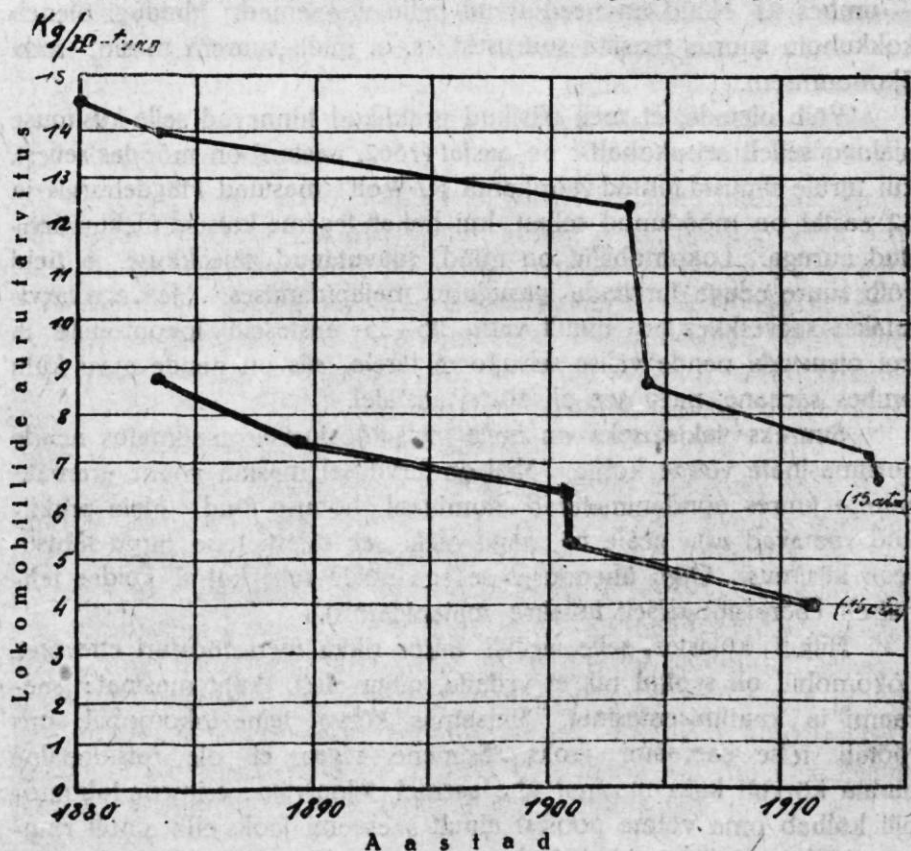
Niisugused näited ei ole meil üksikud. Sellepärast oleks väga kasulik, kui meil välja antaks mõnesugused juhatused, kas või väikeste broshüüride kujul, mis oleksid käsiraamatuteks ettevõtjatele. See võimaldaks kokkuhoidu uute saeveskite ehitamisel ja vanade remonteerimisel.

Eestkätt vajavad selgitust järgmised küsimused, kui kõige raskemad tehnilises majapidamises: jõujaama küsimus, kantimise ning sae,

kui viimase töö küsimus enne valmislaudade müügile laskmist, transmissioonide ja lõpuks kõige tähtsam – saeveski üldise korralduse ja aruandvuse küsimus.

See kava on teadagi liig laialdane selleks, et teda põhjalikult käsitada ajakirja artiklis. Kuid katsume puudutada igat küsimust niivõrd, kuivõrd seda ruum lubab.

Jõujaam. Pea igalpool kasutatakse meil jõujaamana aurumasinat ja eriti tihti lokomobiili. Harva leidub meil aurumasinaid compound ja veel harvem auru kondenseerimisega. Huvi puudust hea aurumasina vastu seletatakse sellega, et saeveskis kasutatakse kütteks saepuru ja lauapinde, neil aga on väärtus ainult linna läheduses ja rahvarikastes kohtades. Muudel juhtumistel ei teata, mis nendega teha ja sellepärast ei ole aurumasina kokkuhoidmisel mingit tähtsust. Kui paljudel juhtumistel võib leppida sarnase põhjendusega, siis tuleb

Ülemine kõverjoon = Ühetsilindrillised.

Alumine " = Compound.

pidada meeles, et veel sagedamini takistab aurumasina õiget valikut lihtsalt teadmiste puudus.

Toome siin andmed tehniliste saavutuste kohta viimase mõnekümne aasta jooksul, nimelt kõverjoone auru tarvitamise vähenemise kohta lokomobiili juures 35 aasta kestel (v. diagramm lhk. 361). Ülemine kõverjoon on ühetsilindrilise ja alumine kahetsilindrilise (compound) lokomobiili kohta. Kõverjoonte keskel ja nimelt aastatel 1902 ja 1903 näeme järsku hüpet allapoole, s. t. tuntavat auru kulu vähenemist ühe hobuse jõu ja tunni kohta. See hüpe, mis tähendab suurt kokkuhoidu, saavutati masina juures ülekuumatud auru tarvitusele võtmisega. Kuni selle ajani osati töötada ainult küllastud auruga.

Diagrammist on näha, et ligi 45 aastat tagasi kulutasid lokomobiilid, — ühe tsilindriga, muidugi kondensatsioonita — umbes 15 kilogrammi ühe hobuse jõu ja tunni kohta. Kahetsilindrilised compound — umbes 9. Nüüd on need arvud palju väiksemad. Muidugi oleneb kokkuhoiu suurus masina suuruselt, s. o. mida suurem masin, seda ökonoomsem.

Võib oletada, et meil üksikud praktikud tunnevad selle küsimuse ajalugu sellelt seisukohalt. 64 aastat (1862. aastast) on möödud sellest, kui turule ilmusid tuntud vabrikandi R. Wolf'i masinad Magdeburgis ja 32 aastat on möödunud sellest, kui hakati tegema katseid ülekuumenatud auruga. Lokomobiilid on nüüd saavutanud täielikkuse ja neid võib suure eduga tarvitada igasuguses majapidamises. Meil aga tarvitatakse saeveskites pea ainult vanu 25–35 aastaseid lokomobiile ja kui otsustada nende välise seisukorra järele, siis on nende auru kulu umbes sarnane, nagu see oli 80-tel aastatel.

Suureks takistuseks on meie metsatöösturitele teadmatus nende aurumasinate võime kohta. Meil on tarvitusel masina võime äramääramise juures nõndanimetatud nominaal hobuse jõud. Meie praktikud vaatavad asja peale nii, nagu oleks see täiesti teise järgu tähtsusega küsimus. Olgu ühenduses sellega näide selle kohta, kuidas tehniliselt eberatsioonalselt luuakse majapidamist.

Hiljuti külastas selle artikli autor rikka metsatöösturi ettevõtet. Lokomobiil oli seotud nii, et vedada, nagu alati, kaht masinat: saeraami ja kantimisemasinat. Siinsamas kõrval teine lokomobiil, mis töötab teise saeraami jaoks. Esimene viga: ei ole ratsionaalne panna kõrvalt kaks masinat ühe asemel, teine viga: esimene lokomobiil kõlbab oma võime poolest ainult saeraami jaoks ehk ainult ring-sae jaoks. Sellepärast töötab pool päeva üks masin ja pool päeva teine masin, s. t. kantimisemasin.

Äärmist segadust sünnitab, nagu öeldud, võime äramääramine nominaal-jõududes. Asi seisab selles, et jõumasinaid hinnatakse nende võime järele. Ei saa ju oletada, et võidaks osta üht ehk teist lokomobiili, ilma et teataks tema võimet. Kui küsida näiteks vabriku juhatajalt lokomobiili võime kohta, siis vastatakse selle peale, et 20 nominaal-jõudu. Kuid kohe võib märgata, et selles vastuses peitub arusaamatus vabrikujuhataja enda jaoks. Nähtavasti on asi nii, et tegeliku võime küsimus selgub alles siis, kui kõik masinad on üles seatud ja katseks käima lastud, olgugi et seda küsimust võiks väga hästi otsustada juba varem. Kuid on asi juba kord sisse seatud, tuleb tööd teha nagu saab. Harilikult on samuti ebaratsionaalne võime poolest suuremat jõumasinat üles seada kui seda tehase masinate jaoks vaja on, sest auru-, kütte-, määrdeõli j. m. kulu on ilma tarvitusega liig suur.

Saksamaa praktikas ei ole ametlikus läbikäimises juba ammuugi enam lubatud jõumasinaid määrata nominaal-jõududes.

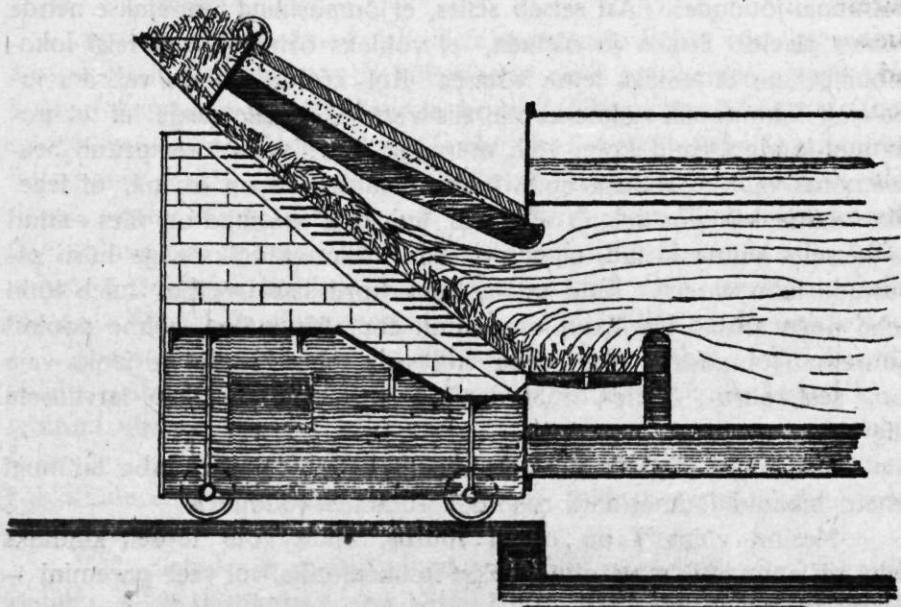
Masina võime*) on ometi suurus, mida võib täpselt kindlaks teha riistapuu abil, mida nimetatakse indikaatoriks, või veel paremini – hooratta pidurdamise teel.

Viimast võib siiski toimetada ainult väikeste masinate juures. Iga masin ehitatakse fehases teatud võime peale, kusjuures ta peab töötama alaliselt, kulutades sealjuures minimaalse normi kütet, auru, ja määrdeõlisid. Seda nimetatakse tema nominaalseks võimeks. Peale selle normaal-võime võib lokomobiil olla ülekoormatud, lihtne ühe- või kahe- ja kolme-ahelaline masin – ligemale 100%. Kuid masina ülekoormatuse tagajärg on alati ebaõkonoomiline töö, üksikute masina osade kulumine, – järjekult mittekasulik nähtus.

Meil leidub väga harva nõndanimetatud kallakuid reste aurukatelde kütmise juures. Ometi on aga need võrdlemata paremad horisontaal-restidest, eriti saeveskite hariliku kütte, saepuru ja pindade juures. See sisseseade ei ole sugugi kallis ja ühenduses lokomobiili või aurumasina suurusega võib maksta 60–80 tuhandest margast kuni 200 suurte lokomobiilide jaoks ja enam. Tema paremused seisavad selles, et põlemise ajal laguneb küttaaine kogu resti pinda mõõda laiali, libisedes automaatselt põlemise kestel. Küttaaine koldesse heitmiseks ei ole tarvis avada ust ja võib korraldada asja nii, et küttaaine pudeneb automaatselt ülemise klapi reguleerimise läbi.

*) mida mõeldakse meeter-jõududes, mis võrduvad 75 kilogramm-meetrile ühe sekundi jooksul.

Liikuv kallak kolle kütmiseks saepuru ja pinna tükkidega.

Mõned firmad ehitavad niisugused kallakud kolded rataste peal, nii et neid võib vedada ühest kohast teise.

Meie ei puuduta siin teisi jõumasinaid, kuid nimetame mõõdamines gaasgeneraatorit, missugune tulevikus lokomobiili välja tõrjub, kõigepealt koondatud ettevõtetes. Generaatorid, mis põletavad laua pinde ja saepuru, töötavad äärmiselt kokkuhoidlikult, ega nõua alaliselt vahetatavat vett. Iseäranis leiab see masin pinda koondatud ettevõttes, s. t. kus on ühtaegu saeveskiga veel mõnesugused teised ettevõtted.

Kantimisemasin ehk säumer. Meil on pea üldiselt tarvitatav sae, selle tähtsa masina tüüp saeveskis automaatse laudade etteandmisega. Ainult mõnes suures vabrikus leidub masinaid, kus laudade etteandmine sünnib valtsidega. Nüüd tuleb ette saagisid, millede läbilõike kiirus on kuni 60 meetrit lauda minutis. Sama saag peab metsamaterjalide turu kohaselt kantima üksteise järel laudu mitmesuguses laiuses ja mitmesuguses paksuses. Laudade laiust reguleeritakse kõigi masinate juures harilikult üsna lihtsalt saagide ümberpaigutamise teel. Kuid laua etteandmise kiiruse muutmine on mitmesuguste masinate juures väga mitmesugune. Kiire üleminek ühe etteandmise kiiruse pealt teise peale, ilma, et masin seisma jääks, on aega,

nagu teada, tarvilik selleks, et paksude laudade ja plankude kantimise juures jääb lokomobiil seisma, kui ei vähendata etteandmise kiirust. Kuna aga kantimise juures paksud ja õhukesed lauad alatasa vahelduvad, siis on takistamata töö mõttes niisugune ühelt kiiruselt teisele üleminek äärmiselt kasulik. Viimasel ajal on hakatud niisuguseid masinaid ehitama. Nii ehitab üks Saksamaa firma kantimisemasinaid nelja vahelduva etteandmise kiirusega. Kaks kiirust muutuvad rihma ümberpaigutamise teel kaheastmelise rihmaratta peal ja kaks teist – hammasratta ümberlülitamisega. Masina käigu ajal võib vahetada ainult kaht viimast kiirust. Seda teeb tööline kangi abil. Kiiruse vahetamine rihma ümberpaigutamise teel on masina käigu ajal teadagi võimata.

Väga soodne on kõigi nelja kiiruse vahetamine kangi abil. Niisuguseid masinaid on ka olemas. Saksamaa masina etteandmise kiirus on 15 kuni 60 meetrit minutis, Riia tehase omal – 17 kuni 47 meetrit minutis.

Meil saadakse väga hästi aru tugevate masinate kasulikkusest, millel on peale muu veel soodustused, nagu automaatne laudade etteandmine ja selle etteandmise kiiruse kiire muutmine. Ometi on autoril juhus olnud kohata vigu selles suhtes mitte üksi mõnede väikeste ettevõtjate juures, vaid isegi suurtes vabrikutes, nagu ühes hiljuti valmissaanud Tartu tehases. Käigu ajal ei muudetud laua etteandmise kiirust üldse, kuigi sae alt käisid läbi lauad, alates tollipaksusest kuni 3 tollini. Nähtavasti oli sellel masinal kiire kiiruse muutmine võimatu. Asjaolu, et õhukeste laudade juures kiirust tõsta ei saa, tekitab sagedasti, eriti kui kantimisemasin töötab kahe saeraami järel, suured virnad kantimata materjali ja sellega takistab kauba väljalaskmist. Ideaalne masin selles suhtes oleks niisugune, mis lubaks käigu ajal vahetada kõiki kiirusid võimalikult laiades piirides.

Transmissioonid. Tähtsaks küsimuseks saeveski sisseseades võib lugeda transmissiooni ja laagrite küsimust. Kõigepealt pakuvad selles suhtes palju huvitavat andmed, mis ins. Lippman avaldab omas raamatus saeveskite kohta, transmissiooni völli kiiruse suhtes. Tema kogus andmeid transmissiooni peavölli kohta enam kui 1900 meetri kogupikkuses ja leidis, et völli 640 meetri kogupikkuses, s. o. ligi 30% tegid 600 ringi minutis, 370 meetrit – 500 ringi. Nii olid ligi pooled uuritud peatransmissioonidest kiirkäigulised. Meil kardetakse sarnaseid suuri kiiruseid. Kuid ühes kuul- ja rull-laagrite tarvituselevõtmisega on põhjust ja mõtet üle minna suurema kiiruse peale kui meil praegu viisiks (harilikult 200 minutis). Asi seisab selles, et mida

suurem transmissiooni ringide küirus, seda kergemad rattad ja peened vollid. Näituseks 25 hobuse jou edasiandmiseks volli kiiruse juures 100 ringi minutis on tarvis volli diameetriga 85 mm., 200 ringi juures 75 mm. ja 400 ringi juures 60 mm. 100 hobuse jou edasiandmiseks 100 ringi juures on tarvis volli 120 mm., 200 ringi juures 105 mm. ja 400 ringi juures 85 mm. See on eriti tähtis ümberehituste ja uute sisseadete juures, kuna on voimalus kasutada kergemaid transmissiooni osasid. Meie juures tarvitusele voetavad kuul-laagrid nouavad samuti mäarimist ja eriti oliga, mis ei sisalda ei happeid ega kova aineid. Tähelpanu väarib asjaolu, et meil ei ole vist uhelgi ettevotottel lihtsaid ja odavaid abinousid määrdeolide uurimise otstarbeks, ja eeldatakse teha katseid kallite masinate juures. Selle tagajärjeks on monikord remondi kulud.

Organiseerimisest. See osa peaks oieti olema koige laialdasem meie artiklis, sest meil armastatakse ikka veel teha arvestusi koduselt ja vana viisi. On ju meil palju ettevototteid ainuomandus ja sellepärast, kui kassaraamat operatsiooniaasta lopul puudujäkki näitab, oletab omanik, kui ta ise kassat peab, et ta enda peale on kulutanud. Kuid igasuguse arvestuse mote seisab oieti selles, et osata lihtsalt ja kiirelt ules tähendada koiki omi operatsioone nii, et ulevaade oleks kogu toostusest. Nüüd minnakse koigis toostusettevotetes (muidugi korralikkudes) ule niisuguse aruande korra juure, et voimalik oleks saada statistilisi andmeid enam-vähem luhikeste ajajärkuude kaupa, näit. iga veerandaasta tagant voimalikult uksikutes osades. Mida uksikasjalisemalt tehakse niisuguseid sissekandeid, seda kergem on kogu ettevototte tegevust ule näha. Vana harjumust, püüda kombineerida andmeid mälu järele, haarates uksikuid detaale instinktiga, voib ainult eksikombel lugeda soodsaks. Ta annab harva oige ettekujutuse ärist, voib aga kergesti varjata seda tehnilise majapidamise osa, mis hakkab andma suuri kahjusid. Mida detaalsemad andmed ja mida paremini statistiliselt nad on korraldatud, seda selgem on peremehele kogu äri.

Äärmiselt tähtis ja huvitav kusimus on organiseerimiskusimus. Esimesel kohal seisab siin kulude vähendamise voimalus. Selles suhtes – meie ettevototete vaatekohalt – voib nimetada järgmisi punkte:

1) Koige tähtsam on voimalikult suur, muidugi normaalne, masina koormatus. Sealjuures olgu ettevototte korraldatud nii, et kusagil ei tule seisakut materjali masinast läbiminekul. Sellepärast tuleb valida masinate produktiivteet nii, et masinad uksteisele vastaksid.

2) Tööliste valik ja nende alaline harjutamine oma masina külge, et võimalik oleks saavutada maksimaalseid tagajärgi nende harjumusest ja osavusest.

3) Väga tähtis on tööstuses kindlaks määrata iga töö koha (või operatsiooni) jaoks tööaja ja tarviliku töölise energia kulu. Kui selgub, et mõni tööline lahendab oma ülesande rutemini ja paremini kui määratud norm seda nõuab, siis tuleb seda iga kord kompenseerida kas preemiaga või tööpalga tõstmisega.

4) Vajalik on eriline kontroll ja statistiline ülesmärkimine saagimisele tuleva metsa ratsionaalsema kasutamise suhtes.

5) Raamatupidamise suhtes soovitatakse tihti jagada kogu majapidamist kolme iseseisvasse ossa: metsa ostmine, saeveski ja metsamaterjalide ladu.

6) Vaja on kindlasti lahutada tööstust ettevõtte kontrollist. Selle kahe grupi aruanded peavad tulema juhatuse kätte lõpetatud ja ülevaatlikkude kokkuvõtetena.

7) On väga otstarbekohane kui ettevõtte eesotsas seisab üksik meister, kes on vastutav kogu tööstuse eest ja peale selle kõigi masinate järelevaatajaks meister või masinist, kelle kohus on korras hoida kogu mehaanilist sisseseadet.

Saaveskide korralduse küsimus ei ole tähtis üksi nende ettevõtete omanikele, vaid kogu rahvamajandusele. Kõige suuremaks takistuseks oodatavate kasude mõttes on kõigepealt tehniliste detailide mittetundmine ja siis korralduse puudused. Metsamaterjalide hinnad on loomulikult ühesugused kõigi produtseerijate kohta, s. o. metsatööstur ei saa oma tahtmise järele hindu määrata oma kauba jaoks. See tähendab, et turg nivelleerub enamatel juhtumistel selle valmistajate grupi järele, kes töötab kõige soodsamalt. Tagajärjerikas töö praeguse majandusliku seisukorra juures on aga võimalik, nagu sellest igal pool aru saadakse, siis, kui ta vastab tööstuse teadusliku organisatsiooni nõuetele. See on, nagu meie ülalpool nimetasime, tehniliselt õieti ehitatud vabrik ja õieti arusaadud korraldus.

Välislaenu ja väliskrediitid.

Hartley Withers.

Paljude paradokside seas, mis praeguse aja segiläänud rahvusvahelistest finants-vahekordadest tekivad, on üks kõige huvitavam need raskused, mis tekivad ehk mis tekkida ähvardavad neis maades, kes ülejutatud on väliskrediitidega ja koormatud pikaajaliste välislaenudega.

Kõige silmatorkavam on ses mõttes enesestki mõista Saksamaa, kus riigipanga president oma tunnistust andes riigi majandusliku seisukorra uurimise komisjoni ees, eriti alla kriipsutas neid raskusi, mis tekivad välisvõlgadest ja väliskrediitidest, mida viimasel ajal nii vabalt võetud on. Nagu „Times“ jutustab, on Dr. Schacht ütelnud, et Saksamaa kohustused intresside ja amortisatsiooni-fondide näol alalõpmata kasvavad väliskrediitide sissevoolu tagajärjel. Need, kes väliskrediite tarvitavad, ei suuda oma enese äritegevuses tarvilikku hulka välisvaluutat kokku ajada, et krediitide intresse maksta ja nõuavad seda rahvamajanduselt kui niisuguselt. Juba üksi selle ainsa põhjuse pärast ei või mitte lubada, et väliskrediidid kasvavad üle välismailt saadavate ja oodatavate kasude. „Riigipank ei või mitte külmaks pealtvaatajaks jääda nende krediitide massilise kuhjumise juures“, lõpetab Dr. Schacht.

Saksamaa seisukord on eriline esiteks sellepärast, et tema töötavate kodanikkude ja eduka tööstuse kõrge reputatsioon iseäranis kerges teeb väliskapitali ligi tõmmata, kuna samal ajal see väliskapitali sissevool ähvardab kõrvaldada kaitseabinõu, mis ette oli nähtud Dawes'i plaanis niihästi Saksamaa enese kui ka rahvusvahelise kaubanduse kasudes.

Nagu igaüks mäletab, oli üheks teravmõtteliseks Dawes'i plaani iseäralduseks, mis kogu plaanile algupärasuse pitsati vajutas, korraldus, mille põhjal Saksamaalt sissenõutud reparatsioonimaksud ainult siis liitlastele väljamaksmisele kuuluvad, kui nende summade välisvaluutaks ümbermuutmise Saksa marga stabiliteeti ei ähvarda. Rahvusvaheline kaubandus oli nii palju kannatanud vana marga ränkade kõikumiste ja tema kursi langemise all, et uue marga stabiliteeti tuli kindlustada, olgugi riskeerides, et reparatsioonimaksud osaliselt väheneda võivad või ajutiselt isegi hoopis ära jääda. Selle tingimise annuleerib väliskapitali vahetpidamata sissevool Saksamaale. Dawes'i plaani järele oli mõeldud, et kui Saksamaal mitte võimalik ei ole reparatsioonimaksud tasuda välisvaluuta ülejäägist, mis tema väliskaubandusest tekib, tulevad need maksud vähendada ehk ka teatavaks ajaks hoopis seisma jätta, ning omal ajal kriipsutati alla, et see tingimine kogu reparatsioonimaksude küsimuse enam-vähem problemaatiliseks teeb. Nüüd on see kergus, millega väljamaalased valmis on Saksamaale laenama, niisuguse suure tagavara välisvaluutat Saksamaale sisse toonud, et valuuta puudusest kui Saksamaa maksuvõime mõõdupuust juttugi ei või olla. Nagu Dr. Schacht tähendas, on riigipanga välisvaluuta tagavarad väliskrediitide tagajärjel nii üles kuhjunud, et need liig suured on niihästi ettekirjutatud pangatähtede katte kui ka

marga stabiliteedi kindlustuse mõttes. Kui reparatsioonimaksude kindral-agendilt küsitaks, kas riigipanga seisukord niisugune on, et see võimaldaks reparatsioonimaksude välisvaluutaks muutmist, siis võiks ta ilma kahtlemata vastata, et on.

Ses mõttes on Saksamaa seisukord väga iseäralik, kuid iseneest on maa valuuta raskuste probleemid, mis tekivad liig kaugele ulatavast väliskrediidi tarvitamisest, samuti välislaenude tegemisest, niisama vana kui rahvusvaheline finants, — niisama nagu selge on, et siselaenude tasumine palju lihtsam on ja vähemate raskustega ühendatud kui välislaenude oma. Nende küsimustega peavad kõik maad tegemist tegema, kes välislaenusid tarvitavad. Teiste sõnadega, nad puudutavad kõiki majandusliselt arenenud riike ja ka paljud mahajäänutest. Ühisriigid on praegu suureks laenuandjaks, kuid enne sõda olid nad laenuvõtjad ja paljud tema kodanikud näevad juba ette aega, kus väliskapitali vool uuesti Ühisriikide poole pöördub, ehk küll kaugemal seisjatel raske on mõista, kuidas see võiks sündida. Noore ja arenemata riigi kohta, kellel suured puutumata loodusvarade tagavarad eksploateerimist ootavad, on arusaadavalt kõige lühem tee jõukuse juure väliskapitali sissevoolu kaudu, mis võimaldab viibimata tarvilikka sisseseadeid muretseda, selle asemel, et oodata, kuni ta nende produktide ekspordist, mida tal küllaldaselt on, tarviliku välisraha saab, et oma tootejõudusid tarvilikkude masinate ja sisseseadega täiendada. Kuid sellest täiesti otstarbekohasest väliskapitali tarvitamisest oma tööstuse jaluseadmiseks on ainult lühike samm selle kapitali kurjasti tarvitamiseni, kus ta kulutatakse otstarvete peale, millel maa tootejõu tõstmisega midagi ühist ei ole. Peale selle tuleb silmas pidada, et väliskapitali otstarbekohase ja mitteotstarbekohase tarvitamise juures mitte alati kerge ei ole vahet teha. Kui teatud riik laenab välismailt raha, et raudteid ehitada, mille kaudu võimalik maad koloniseerida ja samuti ka igasugu sisseseadeid sisemõale toimetada ja siis sedasama raudteed tarvitada oma saaduste eksporteerimiseks, siis on seesuguse kapitali tarvitamine soodne niihästi laenu võtjale kui ka laenu andjale. Väljaveetavad saadused annavad tarviliku välisvaluuta laenu korralikuks tasumiseks ja kogu operatsioon likvideerub iseneest nii kaua kui raudtee on otstarbekohaselt projekteeritud ja ei ole mitte sihitud kas mingisugustel poliitilistel või teistel põhjustel läbi tühjade maakohtade mingisugusesse rappa. Otstarvete hulgas, mille jaoks välislaenu tegemine mitte lubatud ei ole, on kõige silmapaistvam riigi eelarvete defitsiidi katmine, sest riigil ei ole niisugusel korral lihtsalt julgust oma kodanikka tarvilisel määral maksustada ehk kulusid

vastavalt vähendada, ning teine samasugune otstarve on sõjavägede ülalpidamine ja sõjalaevade ehitamine, millel mingisugust muud ülesannet ei ole kui rahvusliku uhkuse tagaajamine ja asjata mõõga täristamine. Kuid nende heade ja halbade otstarvete äärmuste vahel on pikk rida ülemineku-vorme. Paistab olema väga tarvilik ja otstarbekohane oma veevarustust korraldada ja linna tervishoidliselt aja kõrgusele tõsta raha abil, mis on välismailt laenatud, ja võib olla, on võimalik sarnast teguviisi põhjendada seletusega, et kodanikud produktiivsemalt võivad töötada kui nad tervishoidliselt soodsates tingimustes elavad. Seesuguseid tendentse välislaenude tegijate poolt tuleb aga väga suure ettevaatusega jälgida, sest kui sellel alal liiga kaugele mindakse, siis võivad seesugused laenud muutuda tõsiseks nõrkuse allikaks, sest ei tule unustada, et välislaenusid saab maksta ainult kaupade väljaveo teel ja iga väliskapitali laenamine, mis mitte väljaveo suurenemisele kaasa ei aita, paneb riigile paratamatalt koorma õlgadele, ilma et ta kuidagiviisi selle koorma kandmiseks kaasa aitaks.

Ringvaade.

Juhatuse vahetus Eesti Pangas tuli nähtavasti enam hilja kui liig vara, sest seisukord pangas oli juba kauemat aega täiesti väljakannatamata. Kõigil on muidugi meeles, missuguste ülesannete täitmiseks ja kavatsuste läbiviimiseks O. Strandman omal ajal Eesti Panga juhatuse isiklikus koosseisus muudatusi ette võttis.

Nagu meil juba sel ajal juhus oli tähendada, olid need ülesanded osalt liig kergelt mõistetud ja sellepärast läbiviimatud, üldiselt aga tervitatavad, olgugi, et juba panga esimene juhatuse inflatsioonimasina seisma oli pannud ja sellepärast panga teise juhatuse ülesanne oli ainult kinnikeeratud kraanide järele valvata, et seisukorda rahaturul saneerida. Selle valve peale kulus nähtavasti kogu juhatuse energia ja selle tagajärjel jäid teised ülesanded, mille tähtsus Eesti Panga mõttes mitte väiksem ei olnud kui inflatsiooni takistamine, tahaplaanile ja neist ei suutnud juhatuse mitte üle saada. Esimeses järjekorras tuleks siin nimetada panga sisemist organisatsiooni, mis küll teatavasti algusest peale nõrk on olnud, kuid just vastlähkunud juhatuse tegevuse ajal täielise lagunemise tundemärke hakkas avaldama. Juhatuse ei suutnud omale leida tarvilikka kaasõõlisi, vaid pidi läbi ajama olemasolevate, mõnel juhtumisel kuni võimatuseni diskrediteeritud ametnikkudega, mille tagajärg oli, et juhatuse ennast ise üle koormas musta tööga, ning puude tagant enam meisa ei suutnud näha. Varsti libises kogu juhtiv võim nähtavalt juhatuse kätest ära ja pank hakkas tegusema, nagu üks juhatuse liige ise väga trehvalt tähendas, „nagu Jänes Jookseb“. Pikapeale ununesid täielikult need sihtjooned, mis omal ajal „umpina“ üles olid seatud, ning nende sihtjoonte teostamise asemel tekkis lootuseta sumamine segiläänud arvete rägastikus.

Muidugi ei ole likvideerimine kaugeltki nii kerge kui uute krediitide väljaandmine ja vekslite ümberkirjutamine, kuid peab ühilasi ütleva, et suuremat saamatust likvi-

deermisel kui seda panga vastlahkunud juhatus üles näitas, küll väevalt ette kujutada võiks. Mitmendat puhku ei ole näiteks rahaminister, panga juhatuse poolt eksiteele viiduna, kellel muidugi ka enesel arusaamine seisukorrast puudus, avalikult seletanud, et Peetri tehase likvideerimise küsimus lõpulikult lahendatud on. Kui mitu korda ei ole panga juhatus ajalehtedele teatanud, et nad nädala paari pärast Peetri tehase üle võtavad, ja ometi seisab tehase tänase päevani ülevõtmata ning kogu küsimus lahendamata, sest kes võib tõsiselt ütelda, et see küsimus lahendatud on sellega, et üks kohtu instants hiljuti otsustas panga nimele lasta kreposteerida mitte ükski tehase oma, vaid ka vööra renditud maa ning veel rohkem, isegi raudtee alla võõrandatud maal Enne jookseb veel muidugi palju veit Härjapeast merde, kui need keerdküsimused lõpulikult lahendatud saavad, ning kellegil ei ole saladus, et kogu see segu on tekkinud Eesti Panga oskamata asjaajamise läbi.

Kuidas ka mitte vaadata Vene-Balti likvideerimis-protsessi peale, peab ometi ühte tunnistama, et siin samuti edasi ei ole saadud, sest et pank selles labürindis ei ole suutnud tabada õiget ja seadusega kooskõlas olevat teed. Üks panga võtte teise järele saab seltsi juhatuse poolt kohtukorras paraliseeritud ja selle tagajärjel kasvab ainult lahendatavate keerdsõlmede hulk. Siinjuures jääb täiesti tahaplaanile kogu likvideerimisprotsessi ostarbekohasus ja likvideerimine muutub mingisuguseks alalõpmata komistamiseks olemasolevate juriidiliste normide üle.

Kui ebaotstarbekohaselt siin asju on actud, näitab ainult see, et omal ajal selleks, et Vene-Balti juhatusele igasugust võimalust võtta edasitugusemiseks ja ka vastavate kohtuprotsesside ajamiseks, seltsi koloonia sissetulekud Eesti Panga poolt aresti alla pandi. Selle tagajärjel ei suutnud muidugi seltsi juhatuse koloonia korrashoidmise ning vee ja valgustusega varustamise eest enam vastutada ning koloonia võeti just selle aresti tagajärjel sekvestri alla. Nüüd protsessib sekvestraliitus koloonia üüride aresti alla panemise vastu, sest et ka temagi ilma sissetulekuteta ei suuda koloonias korda alal hoida, ja Eesti Pank ise on valmis aresti maha võtma ning koloonia tulused sekvestraliitusele üle andma, kuid ta ei ole enam ses küsimuses otsuse andja, sest teised kreditorid on omad nõudmised kindlustanud samade aresti alla pandud üüridega. Kas võib olla kahte arvamist selle kohta, et esialgne arest panga poolt oli ebaotstarbekohane Vene-Balti likvideerimisprotsessis, peale selle muidugi, et ta oli ka ebaseaduslik.

Värskest on veel meeles jant „Dvigateli“ obligatsiooniga, kus nähtavalt niihästi panga juhatus kui ka kõrgem riigivõim pead kaotades mõtlemata sammusid astus, mis panga prestiihile kuidagi ei tõstnud ning mis algas kriminaalpolitseiga ja lõppes „Dvigatelile“ õige soodsa tsiviilkohtuleppega, mis näitab, et selles maadluses pank alla jäi ja „Dvigatel“ peale.

Kuid mitte ükski neis tõesti rasketes küsimustes ei suutnud Eesti Panga juhatus orienteeruda, vaid temale said komistuskiviks ja nähtavasti langemise põhjuseks hoopis lihtsamad küsimused. Tuli nimelt avalikuks, et Eesti riiklik keskpank ei oska veksleid protesteerida ja sellega üle 50 milj. mk. eest veksleid muutis lihtsateks võlakohustus-teks, mille eest tihti peale vastutavad isikud, kellelt midagi võtta ei ole, kuna kõik pealekirjutajad oma vastutusest vabanesid.

Kui nüüd lõpuks küsida, kas ja kui palju vastlahkunud juhatus oma ülesannet kui „kraanide hoidja“ täitnud on, siis paistab vastavate andmete võrdlemisest selgesti silma, et ta seda täitnud on ainult ühes suunas. Ta on nimelt kinni pidanud laenusid eraettevõtetele, kuid krediitide inflatsioon kui niisugune on edasi kestnud peaaegu ilma suurema takistusega. Kui võrrelda antud laenusid alade järele 31.XII.23 ja 1.IX.26,

missuguse aja jooksul Eesti Panga juhatusel väljapaistvam kuhu J. Kukk panga laenu-
poliitika eest vastutav oli, siis saame järgneva pildi. Laenusid oli väljas (milj. mk.):

	1.IX.26.	31.XII.23.	tõus + —
Tööstusele	2030	2034	— 4
Erakaubandusele	655	687	— 32
Ühistegelisele kaubandusele	675	348	+327
Pankadele	606	538	+ 68
Põllumajandusele	429	236	+193
Omavalitsustele	443	178	+265
Ehitustööstusele	153	201	— 48
Laevandusele	90	74	+ 16
Kirjastajatele	18	56	— 38
Eraisikutele	82	44	+ 38
Muudele	23	29	— 6
Kokku	5205	4425	+778

Kui selle põhjal kokkuvõtte teha laenudest eraettevõtetele ja ühistegevusele ning
omavalitsustele ja põllumajandusele, siis saame järgmise üldkokkuvõtte:

Laenud (milj. mk.):

	1.IX.26.	31.XII.23.	tõus + —
Eraettevõtetele ja eraisikutele	3657	3663	— 6
Ühistegevusele	675	348	+327
Põllumajandusele	429	236	+193
Omavalitsustele	443	178	+265
Kokku	5205	4425	+778

See tabel on väga õpetlik. Kraanid on Eesti Pangas kinni jäänud ainult era-
ettevõtlikkusele. Krediti inflatsioon on kahtlemata edasi kestnud, muutes ainult oma
sihti. Ühistegelised laenud kasvasid selle aja jooksul 94%, põllumajanduse
laenud 82%, omavalitsuste laenud koguni 149%. Absoluutselt kõige suurem oli
laenude kasvamine ühistegevusele, iseäranis, kui silmas pidada, et põllumajanduse lae-
nude all suur osa tuleb debiteerida ühistegevusele ning et laenude all pankadele figu-
reerivad ka laenud ühispankadele, mida eraldada ei saa andmete puudusel. Et laenud,
mis ühistegevusele on antud, enesest kujutavad enam-vähem puhtakujulist krediidi
inflatsiooni, oli meil juhus märkida juba käesoleva aasta „Eesti Majandus“ nr. 5.
Kui veel sellele juure lisada, et pank, pidurdades krediite, nii palju kui võimalik, töö-
jusele ja eriti väiketööstusele, kelle eest viimasel ajal sõnadega iseäranis palju on
hoolitsetud (laenud väiketööstusele langesid 31.XII.23 – 1.IX.26. 580 milj. pealt 310
milj. peale, ehk ligi poole võrra!), samal ajal on eraisikute laenusid suurenda-
datud 44 milj. pealt 82 milj. peale, siis on panga „umpi ajajärgu poliitika“ küllalt piit-
likult silmade ees. Kui välja arvata ühistegevus, mille finantseerimises vähemalt mingi-
sugust sihti võib näha ja suurtööstus, mida tolleaegne rahaminister kavalses
kevade jooksul likvideerida (aastal 1924), et tööliste juba suvel maale tööle jõuaks (!),
missuguse likvideerimise pank oma eritulesandeks tegi, siis on kõigil muudel aladel,
eriti pankade finantseerimisel, omavalitsustele ja eraisikutele kraanide avamisel pank
tõesti tegutsenud „nagu jänes jookseb.“

Selle tegusemise tagajärjed tulevad muidugi avalikuks ka sel alal, mis panga praegune juhatus Eesti Panga esimeseks ülesandeks peab, nimelt raha ringvoolu korraldamise alal. Pidur, mis krediidid väljavoolule 1924. a. suvel peale pandi, andis varsti järele, nagu nägime, ühistegelises suunas ja vastavalt lödvenes ka marga seisukord. Nagu järgnevast kokkuvõttest näha, oli rahamärkide tsirkulatsioon, nende valuuta kate ning kätte % alljärgnevatel kuupäevadel, nagu allamal:

	31.XII-23.	31.XII-24.	31.XII-25	31.X-26.
Tsirkulatsioon .	3442	3563	3457	3499
Kate	1368	1305	1338	1179
Katte %	39,75	36,64	38,71	33,68

Ei meil viimasel ajal kätte % langemise juures tegemist ei ole mitte sesoonilise liikumisega, vaid palju sügavamale ulatava nõhtusega, järgneb sellest, et okt. 1925. tsirkulatsioon oli 3569 milj, kate 1284 milj. ja kätte % 35,97. Nagu neist andmetest näha, ei ole pank kogu selle ajajärgu jooksul kraanisid mitte nii palju kinni hoide sütnud, e tsirkulatsiooni kate kui mitte kasvanud, siis vähemalt endiseks oleks jäänud, vaid ta on tasapisi pärimäge alla libisenud. See libisemine kiirenes eriti viimaste kuude jooksul ja kõigeviimasel kuul on üldine laenude kasvamine olnud 147 milj., millest küll osa tekkis protsentide juurearvamise teel, kuid teine osa kaefti valuuta arvele kahanemisega ja tsirkulatsiooni suurenemisega.

Kõige kurvem seisukorra juures on see, et senine juhatus seisukorda ise sugugi halvas valguses ei näinud, vaid kindel oli selles, et ta ainsat ja võimalikku õiget poliitikat ajab, mis Eesti Pank ajada võib. Ta oli kindlale veendumusele tulnud, et Eesti Panga esimene ülesanne ei ole mitte emissioonipoliitika, vaid äravalitud rahvamajandusharude finantseerimine, maksu mis maksab. Seda ütles juba direktor J. Kukkk puhtal kujul välja omas intervjuus ajakirjanikkudele panga laenuprotsendi alandamise puhul, mis ette võeti sel ajal ja tingimistel, kuna iga mõislik emissioonipank oleks kaaluma hakanud küsimust, kas mitte laenuprotsenti tõsta ei tule.

Asjale lähemal seisjatele oli juba kauemat aega teada, et rahaminister panga juhatusel poliitika läbi kõige veidramasse seisukorda oli asetatud. Ühelt poolt pidi ta kaitsma panka valitsuses krediidid nõudmist vastu, mis vabariigi valitsuse kaudu Eesti Panga kraanide juure teid oisivad, ja teiselt poolt pidi ta panka kaitsma panga enese juhatusel vastu. Et seesugune seisukord mitte püsiv ei võinud olla ja varem ehk hiljem kriisiga pidi lõppema, on päevaselge. Võib ainult rõõmustada, et see kriis seal pool tekkis, kust Eesti Panka ja Eesti marka tõsine hädaohi ähvardas. Sellepärast võib panga uue presidendi J. Jaakson'i intervjuust kõige suurema rahuldustundega lugeda, et uue juhatusel ametisse astumisega panga ja rahaministri vahetkord jälle normaalseks on läinud. Allamal laseme järgneda tähtsamad väljavõtted tema intervjuust:

„Meie üldise majanduspoliitilise suuna peab ära määrama Vabariigi Valitsus oma majandusministeeriumide kaudu, ergutades üht või teist majanduslikult tarvilikku tegevusharu ja raskendades soovimatute nähtuste tekkimist. Selles üldises suunas peab tegusema ka Eesti Pank, kuna vastasel korral kõik Vabariigi Valitsuse poolt astutud sammud Eesti Panga poolt võiksid paraliseeritud saada.

Majanduspoliitilistes küsimustes kõige tähtsam on praegusel ajal terve panga poliitika. Eesti Pank on meie majanduse nurgakivi: on ta terve ja tugev — püsib kogu hoone, variseb pank aga seesmiselt kokku — on üldine majandusline kokkuvarisemine paratamata.

Panga esimene ülesanne on – olla meie rahaüksuse kandjaks, kaitsma meie marga kurssi, hoolitseda korraliku ja loomuliku rahaliikumise eest. Senini on see osa panga tegevusest – emissiooni korraldamine – olude sunnil teisel kohal seisnud. Rahareformi läbiviimine on meil aga praegu käsil, meie tahame üle minna kulla alusel põhjenevale rahaüksusele. Selle probleemi pearaskus ei seisa mitte kulla alusele üleminekus, vaid kulla alusel püsima jäämises. See on ainult siis võimalik, kui Eesi Pank kogu oma jõu pühendab eesikäit tasakaalu alalhoidmiseks rahaturul ringkäigus oleva pangatähtede arvu ja kullakatte vahel, suurendades või vähendades pangatähtede arvu, kooskõlas kullakatte suurenemise või vähenemisega, ühtlasi tähelpanuga jälgides maa tegelikku rahamärkide tarviduse arenemist. Panga emissioonipoliitika üksikasjade lähemaks äramääramiseks on tarvilik ära oodata Rahvaste Liidu rahanduskomitee arvamisi ja sooviavaldusi sel alal.

Kuid, nagu teistestki emissioonipankades, ei ole ka meie Eesti Pangas emissiooni korraldamine ainuke panga ülesanne, vaid pank peab ka kommertsipanga ülesandeid täitma, eriti meie oludes. Eesti Pank algas oma tegevust peaaegu likult kommertsipangana, vastavaid põhimõtteid oma tegevuse aluseks võttes. Neid põhimõtteid tuleb nüüd revideerimisele võtta, tuleb kommertsipanga ülesandeid piirata, neid teatavasse raami suruda, et nad hädahohtlikuks ei muutu panga emissioonipoliitikale. Kõiki krediidinõudeid rahuldada, kõiki majandusalasid arendada, ning kõiki ettevõtteid aidata Eesti Pank ikkagi ei suuda, ja kui pank seda ülesannet täitab, siis tahaks oma peale võtta, siis oleks selle tagajärg – suured kahjud pangale ja kõikumalduv rahakurs.

Sellepärast tuleb panga aktiivseid operatsioone ajada äärmise tagasihoidlikkusega ja ettevaatusega.

Pangast väljaantud laenu kindlustused tuleva kõige põhjalikumalt läbi vaadata. Ühel või teisel teel tuleb kaitsuda eraldada harilikkest ja tervetest panga operatsioonidest kõik need laenud, mis oma sisu või kindlustuste tõttu Eesti Panka, kui eeskätt emissioonipanka, ei kuulu. Uusi kredite, mida loomulikult jätkub ainult majanduslikult kõige tarvilikumatele ja tulutoovamatele aladele, tuleb anda ainult kõige kindlamate ning likviidsemate kindlustuste ja vekslite vastu. Igasuguseid laenusi pikaajalisteks või jälle spekulatiivseteks ostarveeteks Eesti Pank üldse anda ei saa.

Eriti panga presidendi ülesanne on kõigepealt selle järele valvata, et pangatähtede väljalaskmine sünniks küllaldase ettevaatusega ja täpses kooskõlas põhikirjaga ning instruksioonidega, et panga varandused ja laenud oleksid kindlaste paigutatud, nii et pangal kahjusid karta ei oleks, et panga sisemine asjaajamine oleks korralik, nii et seal eksimisi ette ei tuleks, ja et pank töötaks vabariigi valitsuse poolt ülesseatud majanduspoliitilises suunas.

Ei neid ülesandeid täita võtada, on tarvilik, et president oma peale oisekohest mõne panga osakonna töö juhtimist ei võtaks ega ennast liiga jooksva tööga ei koormaks. See on aga ainult siis võimalik, kui peale presidendi veel vähemalt 3 direktori juhatuses on. Sellepärast on juhatuse täiendamine ühe liikme võrra kõige kiirem päävaküsimus ja vastava kandidaadi leidmine panga nõukogu esimene ülesanne.

Panga juhatusel tuleb pöörata tõsist tähelepanu panga sisemise asjaajamise korralduse peale. Tuleb kõik teha, et asjaajamine oleks kiire, korralik ja täpne. Ühest küljest on tarvilik arvepidamise ja asjaajamise korda võimalikult lihtsustada, teisest küljest aga hoolitseda, et kõik panga korraldused ja sammud oleksid juriidiliselt täpsed, mis arusaamatusi ja sekeldusi aitaks ära hoida.

Tallinna veevärgi laen. Mida laadi viimase aja investeerimised Eesti Pangas on olnud, seda näitab õige kujukalt Tallinna linna veevärgi laen. Veevärgi ehitamise leping tehti linnavalitsuse poolt ühe Inglise firma esitajaga kindlaks, kuid nende allikate kohta, kust selle ettevõtte teostamiseks raha saada, veel mingisugust selgust ei olnud. Hiljem läks korda tulevase laenu arvel Londonist £ 100.000 Eesti Panga ja vabariigi valitsuse garantii vastu üheks aastaks avantsiks saada. Kas linn kavatsesvat laenu teha ei osanud, ei tahtnud või ei saanud, selle kohta on raske selgust saada. Igatahes maksis Eesti Pank avansi tähtaja kättejõudmisel Londonis ära ning nii ehitatakse praegu filter-veevärki Tallinnas Eesti Panga rahadega. Nüüd, kui veevärk juba valmis hakkab saama, on linna rahaasjandusekomisjon leidnud, et raske on 180 milj. Emk. eest 8 0/0 aastas maksta ja kogu laenu 5.XII.1934. tasuda ja on lihtsalt otsustanud, et „Eesti Panga tingimised mitte vastuvõetavad ei ole“ komisjon arvab, et laenu tuleb lubada 30 aasta peale 4 0/0, missugusel korral veemaks ei tõuseks üle 2 võrdse praegusest maksust. Nii siis ei ole Eesti Pangal mitte üksi tulnud poole hinnaga Tartu linnale elektrijaama kinkida, vaid tal tuleb Tallinna linna rahaasjanduse komisjoni arvates samuti ka poole hinnaga filter-veevärk Ülemiste mäele ehitada, sest täishind ei ole rahaasjanduskomisjonile vastuvõetav.

Sel puhul soovitaksime linnaisadele iseäranis tähelepanelikult lugeda, mis seesuguste veevärkide kohta arvatakse Londoni rahandusringkondades. Üsna pilfilikult näitab seda sealne tuntud finantsist Hartley Withers omas artiklis „Eesti Majanduse“ käesolevas numbris.

Pankade seisukorras 1. oktoobriks, võrreldes aasta algusega, on sündinud järgnevad muutused (milj. mrk.):

Aktiiva.	1. okt.		1. jaan.	
		0/0		0/0
Kassa	134	2,0	263	4,2
Laenud	4.016	59,0	3.312	53,5
Garantiid	1.060	15,6	1.327	21,4
Korrespondendid	352	5,2	333	5,4
Liikumata varandus	501	7,4	400	6,5
Bilanss ühes muude aktivadega	6.808	100	6.190	100
Passiva				
Kapitalid	967	14,2	990	16,0
Hoiusummad	2.333	34,3	1.898	30,7
Passiv-laenud	755	11,1	671	10,8
Korrespondendid	780	11,5	852	13,8
Garantiid	1.056	15,5	1.327	21,4

Sellert ülevalt on huvitav märkida umbes 700 miljonilist laenude kasvamisest, mis on sündinud osalt hoiusummade kasvamisest, osalt passiv-laenude kasvamisest ning kassatagavarade kahanemise kaudu. Rõõmustavaks nähtuseks on, et garantiid vähehaval kokku tõmbuvad, või tuleb just selle kokkutõmbumise arvele panna osa laenude kasvamine?

Tähelepanu äratav Tallinna Krediidipanga bilansi hoogne kasvamine, mis ulatas käesoleva aja jooksul üle 200 miljoni marga.

Ühispankade bilansis on laenuid kasvanud 868 milj. (79,3% bilanss) pealt 1.093 milj. peale (74,6% bilansist), kusjuures hoisusummade kasvamine oli 575 milj. pealt (52,5%) 792 milj. peale (54,0%). Võlaarved teistes asutuses on tagasi läinud 217 milj. (19,8%) marga pealt 208 milj. peale (14,2%). Sellega näib ühistegeliste rahaasutuste arenemine olema üsna soodne.

Eestis protesteeritud vekslid 1923—1926. a.

	1923. a.		1924. a.		1925. a.		1926. a.	
	Arv	Summa milj. mk	Arv	Summa milj. mk	Arv	Summa milj. mk.	Arv	Summa milj. mk.
Jaanuar . . .	607	35,2	2.361	94,1	1.958	100,3	3.027	84,8
Veebruar . . .	606	45,1	1.780	88,2	1.746	84,8	3.006	95,8
Märts . . .	594	36,9	1.780	84,6	2.063	83,6	3.975	96,2
Aprill . . .	656	27,6	1.604	89,4	2.023	100,2	3.306	80,4
Mai . . .	684	32,8	1.685	86,7	2.354	72,4	3.227	70,9
Juuni . . .	760	37,1	1.746	71,5	2.430	108,4	3.142	65,3
Juul. . .	812	36,2	2.149	91,9	2.513	105,3	3.179	72,4
Augusti . . .	893	57,9	2.331	100,5	2.171	77,5	2.946	63,3
September . .	1.043	40,2	2.271	122,4	2.593	90,3	3.014	67,5
Oktoober . .	1.505	48,3	2.652	103,8	2.986	86,2		
November. . .	1.853	57,6	2.744	148,1	3.057	133,1		
Detsember . .	2.443	89,6	2.664	113,3	3.594	96,3		
Kokku . . .	12.456	544,5	25.767	1194,5	29.488	1138,5		
Keskmiselt . .	1.038	43,7	2.147	46,4	2.457	38,6		

Nagu kokkuvõttest näha, on protesteeritud vekslite arv järjest tõusnud ja on käesoleval aastal läbistikku $1\frac{1}{2}$ korda suurem kui eelmisel. Selle vastu langeb protesteeritud vekslite vääritus eelmise aastaga võrreldes silmnähtavalt. Nii oli keskmine protesteeritud vekslite summa 1923. aastal 43.700 m., 1924. a. — 46.400 m., 1925. a. — 38.600 m., käesoleva aasta jaanuaris — 28.000 m. ja septembris ainult 22.400 m. 34.800 m. vastu 1925. a. septembris. See nähtus näib olema kaunis hädaohhtliku isoomuga, sest ta näitab, et maksuraskused vähemate ettevõtjate seas laiali lagunevad.

Väliskaubanduse alal püsib kaubandusbilanss endiselt aktiivseks, mis on tõenduseks sellele, et meie oma väliskohustusid tasume. Viimane asjalugu ei tule avalikuks mitte ükski infressimaksude riigikassa arvel, vaid peegeldub muuseumi ka pankade passiv-väliskorrespondendi arvele tagasiminekus, mis käesoleva aasta jooksul oli üle 90 milj. marga, ning lõpuks asjaolu, et Eesti Pank asjata ootab oma valuuta-tagavara suurenemist, mis vaatamata aktiivse kaubandusbilansi peale, isegi langema kipub.

Käesoleva ja eelmise aasta esimese 9 kuu väliskaubandus oli milj. markades:

	1926.	1925.	+ —
Sissevedu	6.888	7.164	—276
Väljavedu	7.242	6.910	+332
±	+354	—254	608

Sellega oli väliskaubanduse bilansi paranemine käesoleval aastal eelmisega võrreldes enam kui 600 milj. mrk., millest sisseveo langemise arvele tuleb 276 milj. ja väljaveo kasvamise arvele 332 milj. mrk.

Sisseveo kahanemine on tulnud peamiselt kiuainete (502 milj. mrk.), metallide (104 milj.) ja väetisainete (50 milj.) sisseveo kahanemisest. Toiduainete, naha ja nahasaaduste sissevedu on kasvanud.

Väljaveos on juurekasvu annud toiduained-karjasaadused 390 milj. mrk., nahk ja nahkaup (Vene tellimised) 213 milj. mrk., puu ja puukaup 214 milj. mrk., liha 112 milj. mrk., kuna vähenenud on tekstiilsaaduste väljavedu (282 milj. mrk.), põllusaaduste, elusloomade, paberi ja isemendi väljavedu.

Ebasoodsad nähtused või ekspordi alal. Fantastiline optimism, mis meie või väljaveo alal valitses ja mille peale meie „Eesti Majanduses“ hiljuti tähelepanu juhtisime, on järsku maad annud pessimistlikkudele arutlustele ja väljaveoadele, mille kohta nähtavasti õige asjatundlikult poolt „Päevalehes“ kirjutatakse:

„Meie võitõustuse ja ekspordi juures viimasel ajal ilmsiks tulnud nähtused sunnivad tõsisemalt selle peale mõtlema, kas meie senine talitussviis selle majandusharu edendamisel ja korraldamisel õige on olnud.“

Seni võisime oma või kohta öelda, et tema kvaliteet näiteks kõrgem on kui Läti või ja saime meie ilmaturul oma või eest ka vastavalt rohkem hinda. Tähelepanu saadasti ka, et meie või oma kvaliteedi poolest Soome võile õige ligidale pääseb ja Soome oma või eest ainult sellepärast rohkem hinda saab, et tema või vedu ja müük paremini on korraldatud kui meil.

Nüüd oleme meie aga nii kaugele jõudnud, et meie või kvaliteet mitte tõusnud, vaid langenud on. Juba suvel hakkasid niisugused häälid kuuldevale tulema, olgugi, et neil siis veel nii kindlat kaju ei olnud kui praegu. Väljamaa võistlajad tähendasid, et meie või kvaliteet enam endisel kõrgusel ei seisa, et tema kiiresti rikki läheb. Loomulikult andis niisuguseks nurinaks tõuget ka see, et mõned võisaadefised, mis väljamaale läkitati ilma külmetussisseadetateta laevadega, nagu räägiti, poolsulanud olekus kohale jõudsid. Esialgul kirjutati niisugune rahulolematu mõne juhustliku põhjuse arvele ja ei mõjunud see ka sugugi meie või hinna peale, vaid varema hea kuuluse põhjal võis tähele panna üldise võihindade langemise juures isegi seda, et Eesti või hind vähem langes kui näiteks Daani ja Soome või hind. Kui need juhused aga ikke saadamiseks muutusid ja alalise iseloomu võtsid, hakati asja nii meil kui väljamaal lähemalt uurima ja leiti, et siin massilise nähtusega tegemist on. Nii selgus näiteks, et need piimatallitused, kes oma tõustuse juures tarvitasid meie kontrolljaama laboratooriumi poolt valmistatud kultuurhapet, saadasti ainult väljaveoks kõlbamatut võid suuvisid valmistada, kuna nende piimatallituste või kvaliteet, kes kontrolljaama kultuurhapet ei tarvitanud, palju parem oli. Ometi võetakse meil niisugust hapet valmistava laboratooriumi kuludeks sellesama või pealt igal aastal mitu miljoni väljaveomaksu. Nüüd juhitakse ka juba väljamaalt tähelepanu sellesama puuduse peale. Nii teatab üks suurem võimpordi äri, et temal on tulnud õige teravaid etteheiteid kuulda temalt ostetud Eesti või kvaliteedi üle ning lähemal uurimisel olevat selgunud, et need etteheited ka õigustatud on; lisatakse juure, et „nähtavasti tarvitate teie halba hapet, sest muidu oleks või ju vastupidavam“. Tagajärg on see, et praegu Läti või eest Saksamaal 5–6 mk. kg. rohkem maksetakse kui Eesti või eest, kuna seni hinna vahetõrge vastupidine on olnud. Kaotus nii siis 10–12 mk. kg. pealt, mis meie 9-milj. kg. suuruse väljaveo pealt ligi 100 miljoni marka aastas välja teeb.

Nii suure kahju oleksime võinud ära hoida siis, kui kultuurhappe laboratoorium korralikult oleks töötanud ja kui meil tarvilisel määral oleks ametis olnud piimaasjanduse instruktoreid ja evidente, kes piimaühingute korraliku töötamise järele oleksid valvanud. On ju täiesti loomulik, et meil kasvava piimafalitse arvu juures nii vähese instruktorige arvuga läbi ei saa kui mõni aasta tagasi. Ühe milj. margaga võib aga 4-5 instruktorige üleval pidada.

Juba paar aastat on meil asjaomastes ringides tasapisi kõneldud sellest, et meie või merevedu õige halvas seisukorras on ja see nii meie või kui ka teiste karjasaaduste hinna peale õige tunduvalt mõjub. Pool aastat tagasi tuldi otsusele, et meie parema veokorralduse juures võidaksime aastas üle saja miljoni margaga.

Ilmaturu praeguse seisukorra ja selle võisiluse juures, mis tekkinud on üksikute võitõõstuse-maade vahel, ei saa meie oma võitõõstusel muidu hinge sees pidada ja seda nõuetekohaselt edasi arendada, kui meie mitte kõike seda, mis võitõõstusesse ja või müügilõetoimetamisesse puutub, piinliku hoolega ei jälgi ja kõiki raskusi, mis selle meie noore majandusharu julgeolekule hädaohlikuks ähvardavad saada, ei püüa kõrvaldada. Eesti või hind on viimase kuu fooksul väga palju langenud, rohkem kui teiste maade või hind, ja karjapidajad pole sellepärast huvitatud piima eksportivõiks ümbertõötamisest. Seda tõendas ka viimase kuu väike väljavedu. Peale eelpool puudutatud või headuse küsimuse tuleb silmas pidada igasuguseid kõrvalisi kuluseid. Meie võitõõstus ei kannata praegu ega lähemate aastate jooksul mingisuguseid uusi makse, olgu need siis külmetusmaja, põllutõõkoja või maksud tollikulude vahede katteks, sest iga uus märk kuluseid või kilogrammi peale mõjub produktsiooni vähendavalt. Meie võitõõstus tarvitab praegu rohkem kui kunagi varem, ja võib olla ka hiljem, teravat silma puuduste leidmiseks ja energilist käit nende kõrvaldamiseks."

Ametlikult pooli vaieldakse sellele vastu, et kodumaa kultuurhappe või kvaliteedi juures süüdi on. Faktiline materjal, mis sel puhul ette tuuakse, ei tõenda küll mitte seda, et Eesti kultuurhappe hea on, kuid ta tõendab nähtavasti küll, et või kvaliteet, vaatamata selle peale, missugust kultuurhapet tarvitatakse, mada on. Või kontrolljaama pooli tehti nimelt 15. sept. kuni 1. okt. kestvuse proovid 175 meierei või kohta, mis andsid järgmiseid tagajärgi:

Kestvuse proovi kannatasid välja 57 piimafalitse või ehk 32,6% üldisest hulgast. Eesti kultuurhappega valmistatud võidest kannatasid proovi välja 32,4% ja muu kultuurhappega - 32,9% (V. M., 23. okt. 1926. a.) Nii on või kestvus üldiselt nõrk, vaatamata selle peale, missuguse kultuurhappega ta valmistatud,

Sellepärast arvataksegi teiselt poolt, et küsimus ei ole mitte üks kultuurhappes, vaid et terve rida põhjuseid või kvaliteedi peale halvendavalt mõjuvad, mis kõik pärit on ühest ja samast allikast - liig forsseeritud või produktsiooni kasvamisest. Uuematel meiereidel ei ole tarvilikka kogemusi eksportivõi valmistamisel, sisseseaded on puudulikud, tihthepeale kasvanud piimahulga jaoks liig väikesed, meiereidesse toodav piim on must, koorejaamad ei suuda oma ülesannet korralikult täita jne., jne.

Õiendus.

„Eesti Majandus“ Nr. 9, lhk. 310 tuleb ülemises tabelis lugeda „Muud viljad 3,9%“ mitte 3,2, nagu trükitud.